

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра міського господарства

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

на тему:

**Підходи до збереження і адаптації архітектурної спадщини в контексті
розвитку територіальних громад на прикладі Мошнівської громади
Черкаської області**

Павленко Ганна Олексіївна

Київ 2025р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра міського господарства

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Апостолова-Сосса Л.О.
„___” _____ 2025 року

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

на тему:

**Підходи до збереження і адаптації архітектурної спадщини в контексті
розвитку територіальних громад на прикладі Мошнівської громади
Черкаської області**

Виконав студент групи зУПП23
Павленко Ганна Олексіївна

Спеціальність: 192 Будівництво та цивільна
інженерія
ОНП: Урбаністика та просторове планування

Керівник Апостолова-Сосса Л.О.
кандидат технічних наук, доцент

Київ 2025 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет: урбаністики та просторового планування

Кафедра: міського господарства

Освітній рівень: магістр за ОНП

Галузь знань: 19 «Архітектура та будівництво»

Спеціальність: 192 «Будівництво та цивільна інженерія»

Освітня програма: «Урбаністика та просторове планування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету

МАМЕДОВ Алірза Махмуд огли

„_____” _____ 20_ року

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Павленко Ганна Олексіївна

(прізвище, ім'я та по батькові студента)

1. Тема роботи «Підходи до збереження і адаптації архітектурної спадщини в контексті розвитку територіальних громад на прикладі Мошнівської громади Черкаської області»

затверджена наказом ректора КНУБА № 538/25/25 від «28» квітня 2025 року

2. Керівник роботи

Апостолова-Сосса Л. О. кандидатка технічних наук, доцентка.

(прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання студентом роботи до захисту

4. Зміст пояснювальної записки за розділами:

Р. 1. Теоретичні та практичні підходи до збереження й адаптації архітектурної спадщини в міжнародному досвіді

Р. 2. Дослідження архітектурної спадщини в мошнівській громаді

Р. 3. Розділ 3 трансформація будинку лікаря арх. В. Городецького в багатофункціональний культурний центр

5. Графічний матеріал за розділами

Р. 2. Карта Мошнівської сільської територіальної громади, Мошнівська СТГ: загальна площа території і кількість населення, Карта з розташуванням об'єктів культурно-архітектурної спадщини, Перелік об'єктів архітектурної спадщини, Будинок Лікаря, екстер'єр, Будинок Лікаря, різьблені елементи фасадів, Будинок лікаря, план, Будинок лікаря, збережені елементи інтер'єрів, SWOT-аналіз Будинку лікаря.

Р. 3. Результати фокус групового інтерв'ю, Функціональне зонування, План реалізації проєкту та залучення ресурсів

6. Календарний план виконання роботи:

Види робіт та їх зміст	Дата виконання
Вступ	20.03.2025
Розділ 1. Аналітичний частина	25.03.2025
Розділ 2. Науково-дослідна частина	12.04.2025
Розділ 3. Розрахунково-планувальні рішення	28.04.2025
Висновки	10.05.2025
Список літератури	17.05.2025
Остаточне оформлення роботи	20.05.2025
Направлення роботи на рецензування, перевірку на плагіат	26.05.2025
Попередній захист роботи на кафедрі	22.05.2025

8. Консультанти розділів кваліфікаційної випускної роботи

Розділ	Прізвище, ім'я та посада консультанта	Перевірів	
		Дата	Підпис
Розділ 1.	Апостолова-Сосса Любов Олександрівна, к.т.н, доцентка	07.04.2025	
Розділ 2.	Апостолова-Сосса Любов Олександрівна, к.т.н, доцентка	19.04.2025	
Розділ 3.	Апостолова-Сосса Любов Олександрівна, к.т.н, доцентка	05.05.2025	

9. Дата видачі завдання 14 березня 2025 року

Зав.кафедри

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Студент

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ _(summary) до кваліфікаційної випускної роботи студента:	<i>Павленко Ганна Олексіївна</i>		
Назва ВНЗ	Київський національний університет будівництва і архітектури		
Тема	Підходи до збереження і адаптації архітектурної спадщини в контексті розвитку територіальних громад на прикладі Мошнівської громади Черкаської області.		
Освітній ступінь	Магістр за освітньо-науковою програмою навчання		
Факультет	Урбаністики та просторового планування		
Кафедра	Міського господарства		
Спеціальність	192 Будівництво та цивільна інженерія		
Освітня наукова програма/група	Урбаністика та просторове планування / зУПП23		
Керівник	Апостолова-Сосса Л.О.		
Обсяг роботи:	пояснювальна записка, стор.	Розділів	креслень формату А1
	67	3	10
Розділ 1 Теоретичні та практичні підходи до збереження й адаптації архітектурної спадщини в міжнародному досвіді	Аналізує законодавчу базу збереження архітектурної спадщини, міжнародний досвід адаптивного повторного використання та актуальність цього питання в Україні, особливо в умовах війни, коли пам'ятки зазнають руйнувань.		
Розділ 2 Дослідження архітектурної спадщини в мошнівській громаді	Досліджує історико-культурний контекст Мошнівської громади, її туристичний потенціал завдяки пам'яткам, як-от Спасо-Преображенська церква та Будинок лікаря, а також визначає запит громади на простір для дозвілля.		
Розділ 3 3 трансформація будинку лікаря арх. В. Городецького в багатофункціональний культурний центр	Пропонує концепцію трансформації Будинку лікаря в багатофункціональний культурний центр із музеєм, громадським простором і кав'ярнею, розробляє архітектурно-планувальні рішення, обґрунтовує соціально-економічну доцільність і план реалізації з реставрацією, адаптацією та запуском.		

Ключові слова (<i>від 3 до 10 термінів або понять</i>): Keywords:	Реставрація, спадщина, адаптивне використання, реновація, ревіталізація, Будинок лікаря, Мошнівська громада. Restoration, heritage, adaptive reuse, renovation, revitalization, Doctor's House, Moshnivsia community.
--	--

Зміст

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ Й АДАПТАЦІЇ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ДОСВІДІ.....	11
1.1 Міжнародні стандарти та конвенції для збереження культурної та архітектурної спадщини.....	11
1.2 Збереження архітектурної спадщини як чинник сталого розвитку територіальних громад.....	13
1.3 Підходи та принципи які застосовують у роботі зі спадщиною	16
1.4 Виклики в збереженні архітектурної спадщини	21
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1	26
Розділ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МОШНІВСЬКІЙ ГРОМАДІ	28
2.1 Характеристика Мошнівської громади та її історико- культурного контексту	28
2.2 Інвентаризація та оцінка стану архітектурної спадщини Мошнівської громади	33
2.3 Соціально-економічний потенціал спадщини для розвитку громади	38
2.4 Аналіз Будинку лікаря арх. В. Городецького як об'єкта спадщини	39
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 2	45
РОЗДІЛ 3 ТРАНСФОРМАЦІЯ БУДИНКУ ЛІКАРЯ АРХ. В. ГОРОДЕЦЬКОГО В БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР	47
3.1 Концепція багатофункціонального культурного центру	47
3.2 Архітектурно планувальні рішення	50
3.3 Соціальна та економічна доцільність проєкту	53

3.4 План реалізації та залучення ресурсів	55
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 3.....	60
ВИСНОВОКИ	62
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	64

ВСТУП

Актуальність: Наразі в Україні існує велика кількість об'єктів архітектурної спадщини, які не використовуються. Вони відрізняються за юридичним статусом, формою власності, фізичним станом, а також історичною цінністю. Водночас ці об'єкти можуть стати ресурсом для розвитку територіальних громад. Адже історична спадщина є як носієм культурної ідентичності, так і важливим чинником економічного зростання та підвищення туристичної привабливості.

Ефективне використання таких об'єктів здатне сприяти соціально-економічному розвитку, залученню інвестицій і формуванню локальної ідентичності. Однак у контексті децентралізації збереження культурної спадщини стикається з низкою викликів: нестачею фінансування, обмеженими управлінськими ресурсами на місцевому рівні, а також відсутністю комплексних стратегій інтеграції спадщини в життя громад. Це ускладнює процеси реставрації, консервації та ревіталізації, що часто призводить до руйнування цінних пам'яток. Водночас децентралізація відкриває нові можливості – громади отримують більше автономії у визначенні пріоритетів розвитку, зокрема щодо збереження та адаптації культурної спадщини відповідно до власних потреб.

Мошнівська територіальна громада Черкаської області є відповідним прикладом. На її території розташовані унікальні архітектурні пам'ятки, зокрема Будинок лікаря (архітектор Владислав Городецький), який є єдиним прикладом дерев'яної архітектури, що зберігся. Громада має багату історію, значний туристичний, культурний та мистецький потенціал. Адаптація таких об'єктів до сучасних потреб може стати каталізатором місцевого розвитку, сприяти збереженню історичної спадщини, підвищенню якості життя мешканців та привабливості громади.

У міжнародному контексті збереження й адаптивне повторне використання архітектурної спадщини визнані важливою складовою сталого розвитку. Успішні приклади з Європи та інших країн демонструють ефективність таких підходів.

Адаптація світового досвіду до українських умов є необхідною для створення стратегій, що поєднують автентичність із функціональністю.

Таким чином вивчення підходів до збереження та адаптації архітектурної спадщини є актуальним для подолання локальних викликів та впровадження міжнародних практик сталого розвитку територіальних громад в Україні.

Мета дослідження: Визначити ефективні підходи для збереження та адаптації архітектурної спадщини, та розробити візію розвитку Будинку лікаря, спроектованого архітектором В. Городецьким, у Мошнівській громаді Черкаської області, в контексті сталого розвитку територіальних громад.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати міжнародний досвід збереження та адаптивного використання архітектурної спадщини як інструменту розвитку територій.
- Провести комплексний аналіз Мошнівської громади з точки зору її культурного, історичного та просторового потенціалу.
- Дослідити архітектурну та історичну цінність Будинку лікаря.
- Оцінити можливості адаптації Будинку лікаря до сучасних функцій із врахуванням потреб громади.
- Запропонувати концепцію трансформації Будинку лікаря.

Об'єкт дослідження: Мошнівська сільська територіальна громада у контексті збереження та адаптації архітектурної спадщини.

Предмет дослідження: Методи та підходи збереження та адаптації архітектурної спадщини для розвитку територіальних громад.

Практичне значення: Практичне значення дослідження полягає в розробці конкретних рекомендацій і пропозицій, які можуть бути використані для збереження та адаптації архітектурної спадщини Мошнівської громади Черкаської області, зокрема Будинку лікаря архітектора В. Городецького.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ Й АДАПТАЦІЇ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ДОСВІДІ

1.1 Міжнародні стандарти та конвенції щодо збереження культурної та архітектурної спадщини.

Одним із перших документів, що заклав основи сучасних підходів до збереження архітектурної спадщини, стала Венеційська хартія 1964 року. Цей документ з'явився як відповідь на нагальні виклики, пов'язані з руйнуванням культурної спадщини після Другої світової війни, а також через неконтрольовані реставраційні практики, що часто спотворювали автентичність пам'яток. Хартія мала на меті встановити єдині стандарти для збереження історичних об'єктів, щоб захистити їхню культурну та історичну цінність для майбутніх поколінь.

У Венеціанській хартії прямо не зазначені принципи збереження спадщини, проте основні аналізу її тексту варто виділити наступні:

- Збереження автентичності, а саме збереження оригінальних матеріалів, форм і конструкцій пам'яток, уникаючи реконструкцій, які не ґрунтуються на достовірних джерелах.
- Мінімальне втручання, зокрема реставрація має бути обмеженою, щоб не змінювати історичний характер об'єкта, а будь-які доповнення повинні бути чітко відокремленими від оригіналу.
- Усі роботи з консервації чи реставрації мають супроводжуватися детальною документацією для забезпечення прозорості.
- Хартія закликає застосовувати єдині стандарти до всіх типів пам'яток, незалежно від їхнього віку чи культурного контексту.

Венеційська хартія заклала основу для сучасних підходів до збереження культурної спадщини. Вона вплинула на створення інших міжнародних документів, таких як Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої спадщини.

Хоча хартія не є юридично обов'язковою, її принципи широко застосовуються в усьому світі [1].

Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 року стала логічним продовженням ідей Венеційської хартії, розширивши їх на глобальний рівень. Вона була створена в умовах зростання загроз для пам'яток через урбанізацію, індустріалізацію та збройні конфлікти, а також для координації зусиль держав у збереженні спадщини, що має виняткову цінність для людства. В Україні конвенція була ратифікована у 1988 році [2].

Із тексту Конвенції можна визначити такі її основні завдання:

- Визначення об'єктів всесвітньої спадщини та внесення їх до Списку ЮНЕСКО для забезпечення їхньої охорони.
- Сприяння співпраці між країнами для фінансування, обміну досвідом і технічної підтримки у збереженні спадщини.
- Підвищення рівня знань громадськості про цінність культурної та природної спадщини для її збереження.
- Заклик до країн-учасниць розробляти національні закони та політики для захисту спадщини та формувати нормативну базу.

Конвенція 1972 року стала основою для глобальної системи захисту спадщини. Вона встановила глобальну систему моніторингу та підтримки об'єктів спадщини, сприяючи їх збереженню для майбутніх поколінь. На сьогодні до Списку всесвітньої спадщини включено понад 1100 об'єктів у 167 країнах, включаючи культурні пам'ятки, як-от Києво-Печерська лавра в Україні, природні та змішані об'єкти. Також важливо підкреслити, що у Статті 4 Конвенції визначено зобов'язання держава, які її ратифікували, а саме «Кожна держава – сторона цієї Конвенції визнає, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини... покладається насамперед на неї» [2].

Варто також зазначити, що ЮНЕСКО не формує вичерпні списки об'єктів культурної чи природної спадщини, що підтверджується положеннями статті 12

Конвенції: «Той факт, що якась цінність культурної чи природної спадщини не була включена до одного з двох списків, зазначених у пунктах 2 і 4 статті 11, жодною мірою не означає, що вона не має видатної універсальної цінності чи інших цілей, крім тих, які є наслідком включення їх до цих списків» [2].

Конвенція доповнює принципи Венеційської хартії 1964 року, але є ширшою за охопленням, включаючи не лише культурні, а й природні об'єкти, та має юридичну силу для країн-учасниць (станом на 2025 рік – 194 держави).

Крім того, питання збереження культурної спадщини відображене й у Цілях сталого розвитку ООН, прийнятих у 2015 році на період до 2030 року. Зокрема, ціль 11 формулюється як «Сталий розвиток міст та спільнот». У завданні 11.4 безпосередньо зазначено необхідність «Посилити зусилля щодо охорони та збереження всесвітньої культурної та природної спадщини» [3, 4].

1.2. Збереження архітектурної спадщини як чинник сталого розвитку територіальних громад

Як було зазначено вище, збереження архітектурної спадщини відповідає цілі 11 «Сталий розвиток міст та спільнот» у рамках Цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН, зокрема завданню 11.4, яке безпосередньо наголошує на необхідності збереження культурної спадщини. Також збереженню історичної та культурної спадщини опосередковано сприяє виконанню інших Цілей сталого розвитку. Наприклад ревіталізація історичних об'єктів стимулює економічне зростання через створення нових робочих місць, розвиток туризму та пожвавлення місцевих економік, що відповідає цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання». Освітні програми, які часто супроводжують такі проєкти, сприяють цілі 4 «Якісна освіта», надаючи громадам доступ до знань про історію, культуру та сучасні практики збереження спадщини. Варто також додати, що адаптація історичних будівель до сучасних потреб може сприяти соціальній інклюзії, зменшенню нерівності – ціль 10 та створенню стійкої інфраструктури – ціль 9. Отже, збереження архітектурної спадщини є багатограним інструментом сталого розвитку, який інтегрує

культурні, економічні та соціальні аспекти, забезпечуючи гармонію між минулим і майбутнім.

Нижче розглянемо декілька міжнародних прикладів ревіталізації промислових зон, міських і сільських історичних будівель, які ілюструють, як збереження спадщини може трансформувати громади, сприяючи економічному, соціальному та культурному розвитку.

У Німеччині комплекс вугільної шахти Zollverein в Ессені, який функціонував із середини ХІХ століття до 1986 року, є яскравим прикладом ревіталізації промислової зони. Після закриття шахти будівлі почали занепадати, але у 2001 році комплекс отримав статус об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що стало поштовхом для його перетворення на культурно-мистецький центр. Промислові споруди, включаючи котельні та шахтні вежі, були адаптовані під музеї, такі як Музей промислової культури Рурської області, галереї, офіси креативних компаній, ресторани та простори для фестивалів. Щороку Zollverein відвідують близько 1,5 мільйона туристів, що забезпечує значний економічний вплив через створення робочих місць у сфері туризму, культури та гостинності, що відповідає цілі сталого розвитку 8. Соціальний ефект проєкту полягає у залученні місцевих жителів до культурних і освітніх заходів: музей пропонує програми для школярів, майстер-класи з дизайну та лекції про промислову спадщину, сприяючи якійсній освіті – ціль 4. Культурно-туристичний потенціал Zollverein підкреслюється проведенням міжнародних подій, таких як фестивалі сучасного мистецтва та дизайну, що зміцнює імідж Ессена як культурного осередку. Проєкт не лише зберіг унікальну промислову архітектуру, але й посилив соціальну згуртованість і почуття гордості за регіон, відповідаючи цілі 11 щодо створення сталих і інклюзивних громад [5, 6].

У Великій Британії ревіталізація електростанції Банксайд у Лондоні, перетвореної на музей сучасного мистецтва Tate Modern, демонструє потенціал історичних будівель для трансформації міських просторів. Електростанція, збудована у 1947-1963 роках, припинила роботу у 1981 році, але у 2000 році була відкрита як музей за проєктом архітекторів Herzog & de Meuron. Архітектори

зберегли автентичні елементи, такі як величезна турбінна зала, інтегрувавши сучасні галерейні простори. Tate Modern став однією з найпопулярніших туристичних атракцій Лондона, залучаючи близько 6 мільйонів відвідувачів щороку, що створило тисячі робочих місць у сфері культури, туризму та супутніх послуг, а також пожвавило економіку району Саутварк, що відповідає цілі 8. Соціальний вплив проекту полягає у безкоштовному доступі до основних експозицій, що сприяє інклюзії, а також у широкій освітній програмі, яка включає семінари для шкіл, лекції та майстер-класи для громадських груп, підтримуючи якісну освіту – ціль 4. Культурно-туристичний ефект Tate Modern підкреслюється його роллю як глобального осередку сучасного мистецтва, що приваблює міжнародних туристів і сприяє збереженню промислової спадщини у міському середовищі. Проект відповідає цілі 11, демонструючи, як історичні будівлі можуть стати основою для створення інклюзивних і сталих міських просторів[7,8].

У сільській місцевості Китаю село Хіамеї у провінції Фуцзянь ілюструє, як ревіталізація історичних будівель може підтримувати сталий розвиток через культурний туризм. Село, відоме своєю традиційною архітектурою та чайною культурою, зазнало занепаду через міграцію молоді до міст, але проект ревіталізації, розпочатий у 2010-х роках за підтримки уряду та приватних інвесторів, відродив його потенціал. Старі будинки, чайні майстерні та громадські простори були відреставровані для використання як туристичні об'єкти, крамниці, музеї чаю та центри для майстер-класів. Економічний ефект проекту проявляється у створенні нових джерел доходу для місцевих жителів через продаж чаю, організацію екскурсій і культурних заходів, що зменшило економічну залежність від міграції та сприяло цілі 8. Соціальний вплив включає тренінги з туризму та підприємництва для селян, що підвищило їхню кваліфікацію та залучило молодь до збереження традицій, відповідаючи цілі 4. Культурно-туристичний потенціал Хіамеї підкреслюється зростанням популярності села серед туристів, зацікавлених у китайській чайній культурі, що сприяло збереженню нематеріальної культурної спадщини. Проект посилив почуття місцевої ідентичності та створив модель сталого розвитку сільських громад, відповідаючи цілі 11 [9].

Процеси розвитку на основі спадщини змістилися від лінійних дій, таких як реставрація окремих пам'яток, до ширших, більш системних підходів, які враховують зацікавлені сторони, функції та активи. Успішні приклади, описані вище, демонструють, що збереження архітектурної спадщини через ревіталізацію та адаптивне використання може бути ресурсом для громад та сприяти сталому розвитку. Адаптовані до сучасних потреб промислові зони, міські та сільські історичні будівлі сприяють економічному зростанню, соціальній інклюзії та культурному збагаченню громад. Та як зазначає Матіас Ріпп, що хоча багато прикладів використання міського спадку для міського розвитку були проаналізовані та опубліковані, і потенціал був чітко продемонстрований, не існує моделі чи універсального плану для того, як це можна досягти на місцевому рівні. Місцеві успішні рішення глибоко вкорінені в конкретній структурі та середовищі окремих міст. Деякі моделі з певних умов працюють у своїх специфічних середовищах, але не можуть бути перенесені в інші ситуації, які є культурно, економічно чи структурно різними [10.11].

1.3 Підходи та принципи які застосовують у роботі зі спадщиною

У сучасному суспільстві сформувався активний дискурс щодо підходів збереження архітектурної спадщини, яка розглядається як важливий елемент культурної ідентичності та історичної пам'яті. З моменту, коли суспільство стало усвідомлювати цінність історичних пам'яток наприкінці XVIII – на початку XIX століття питання збереження спадщини та підходи до нього еволюціонували від традиційних методів консервації та реставрації до сучасних практик реновації, реконструкції, та ревіталізації. Кожен із цих підходів має власну специфіку, але всі вони спрямовані на збереження цінності архітектурних об'єктів у контексті сучасних потреб. [12, 13].

Консервація та реставрація зосереджені на збереженні автентичного вигляду пам'яток. Консервація передбачає захист об'єкта від подальшого руйнування шляхом стабілізації його стану, тоді як реставрація включає відновлення

історичного вигляду з використанням оригінальних матеріалів і технік. За визначенням «Реставрація (консервація) пам'яток історії та архітектури – це складний, багатоплановий різносторонній комплекс робіт, які базуються на специфічних технологічних процесах і направлені на збереження пам'ятки в автентичному вигляді і забезпечення її існування впродовж наступних поколінь, як зразка культури народу і матеріального свідка історії» [14]. Ці підходи, хоча й ефективні для найвизначніших пам'яток, виявилися обмеженими в умовах масового переосмислення ролі спадщини.

З 1980-х років концептуалізація спадщини змінилася, вона перестала бути лише об'єктом збереження і почала розглядатися як ключовий елемент у стратегіях міського планування та регенерації. Для менш значущих об'єктів консервація стала недоцільною, натомість спадщина увійшла в ринково орієнтовані просторові розробки та державно-приватні партнерства, де її цінність визначалася через переговори між зацікавленими сторонами. У таких випадках акцент змістився на адаптацію об'єктів до нових функцій, що дало початок практикам реновації, реконструкції, та ревіталізації [16].

Реновація, реконструкція та ревіталізація об'єднані концепцією адаптивного використання (*adaptive reuse*), яка передбачає часткове збереження будівлі з наданням їй нової функції. Ця ідея набула популярності в 1970-х роках, коли економічні зміни призвели до занепаду промислових об'єктів, особливо в містах, де заводи чи фабрики були містоутворюючими. Замість знесення чи консервації будівель їх почали адаптувати до сучасних потреб, створюючи соціальне житло, громадські чи офісні центри. Адаптивне використання дозволяє зберегти історичну цінність об'єкта, водночас інтегруючи його в актуальний соціально-економічний контекст. Це особливо важливо для промислових будівель, які мають значну архітектурну цінність або в які було вкладено великі ресурси. Принцип «лагодити старе, а не зводити нове» став основою цього підходу, сприяючи економії ресурсів і збереженню культурного ландшафту [17, 18].

Як зазначено вище, підходи реновація, реконструкція та ревіталізація базуються на спільній ідеї адаптивного використання, зберігаючи історичну чи

архітектурну цінність об'єкта, але надаючи йому нову функцію передбачаючи втручання в існуючу будівлю з метою її збереження та адаптації до сучасних потреб, але вони мають і певні відмінності:

- Реновація зосереджена на оновленні та покращенні будівлі без значних структурних змін. Вона часто застосовується до об'єктів, які перебувають у доброму стані, але потребують модернізації (наприклад, оновлення інженерних систем). Реновація може включати косметичний ремонт або адаптацію внутрішнього простору під сучасні потреби.
- Реконструкція передбачає значні зміни в структурі будівлі, часто з відтворенням втрачених елементів або модернізацією для нового використання. Вона може включати часткову перебудову, але зберігає історичний вигляд фасаду чи ключових елементів. Наприклад, реконструкція промислового об'єкта може передбачати створення офісного центру з сучасною інфраструктурою.
- Ревіталізація є ширшим процесом, що охоплює не лише будівлю, а й її соціально-економічний контекст. Вона спрямована на пожвавлення цілих районів чи об'єктів шляхом інтеграції нових функцій, залучення громад і створення культурних чи соціальних осередків. Наприклад, ревіталізація шахти Цольферайн у Рурі перетворила промисловий об'єкт на культурний центр, що сприяв економічному відродженню регіону.

Таким чином, адаптивні підходи до збереження архітектурної спадщини відображають баланс між повагою до історичної цінності та прагненням до сучасної функціональності. Консервація та реставрація залишаються актуальними для унікальних пам'яток, тоді як реконструкція, реновація та ревіталізація відкривають можливості для адаптації спадщини до потреб сьогодення, сприяючи сталому розвитку міських і сільських територій.

Пожвавлення історичного середовища є поширеною стратегією просторової трансформації європейських міст і сіл, а також територіального й соціально-економічного розвитку. Існує поштовх до того, щоб політика щодо спадщини мала

оптимістичний погляд у своєму підході розглядаючи матеріальну та нематеріальну спадщину не як обмеження, а як рушійну силу й джерело натхнення для розвитку. Успішні проєкти редевелопменту, як-от Zeche Zollverein в Ессені, Tate Modern у Лондоні, чи село Xiamei у провінції Фуцзянь, підкреслюють цінність промислової та сільської спадщини, надихаючи політиків, дослідників, архітекторів і громадськість. Переосмислення й повторне використання спадщини як культурного ресурсу для сучасних і майбутніх цілей є частиною нової сфери планування спадщини, яка розуміється як застосування спадщини в місцевому та регіональному плануванні.

Популярність адаптивного використання також зумовлена глобальними викликами, такими як зміна клімату, економічна нерівність і соціальні трансформації. Щоб забезпечити ефективну інтеграцію спадщини в сучасний контекст, сучасні проєкти спираються на принципи екологічної сталості, залучення громадськості та економічної доцільності, які дозволяють не лише зберегти спадщину, а й перетворити її на потужне джерело розвитку.

З одного боку збереження спадщини є частиною рішення для забезпечення екологічної сталості, а саме повторне використання історичних будівель значно зменшує вплив на довкілля, через повторне використання існуючих будівель, матеріалів і витраченої енергії. Наприклад, проєкт High Line у Нью-Йорку перетворив занедбану залізничну колію на зелений громадський простір, використавши існуючі конструкції та перероблені матеріали, що знизило викиди вуглецю. З іншого боку, принцип екологічної сталості спонукає або навіть вимагає використання сучасних енергоефективних технологій, які підвищують стійкість пам'яток. У ревіталізації Zeche Zollverein в Ессені використано енергоефективне освітлення, системи вентиляції та ізоляції, які відповідають екологічним стандартам, але зберігають історичний вигляд будівель. Такі рішення також включають адаптацію до кліматичних змін, наприклад, встановлення систем збору дощової води чи укріплення фундаментів для захисту від повеней, що забезпечує довготривале збереження пам'яток і сприяє глобальним цілям сталого розвитку [5, 19].

Формування інклюзивних і справедливих суспільств вимагає використання принципу залучення, коли активно залучають громади до збереження та адаптації спадщини. Такі методи забезпечують відповідність проєктів потребам спільнот і підвищують їхню ефективність. Залучення громад може відбуватися через громадські консультації, воркшопи, спільне планування чи волонтерські ініціативи. Наприклад, у проєкті ревіталізації села Xiamei в Китаї мешканці брали участь у плануванні нових функцій історичних будівель, створюючи простори для освіти, культури та відпочинку. Освітні програми, лекції та воркшопи сприяють підвищенню обізнаності про цінність спадщини, формуючи відповідальність за її збереження. Прикладом є проєкт Tate Modern у Лондоні, де громадські ініціативи та волонтерські програми трансформували стару електростанцію в культурний центр, доступний для всіх. Співпраця з експертами, активістами та спільнотами зміцнює соціальну згуртованість, перетворюючи пам'ятки на осередки громадського життя. Це не лише підкреслює соціальну значущість спадщини, а й забезпечує її довгострокову підтримку. Часто ініціаторами збереження спадщини виступають самі громади. Прикладом є переосмислення індустріальної спадщини в Рурі (Німеччина). У 1970-1980-х роках, після занепаду вугільної та сталеливарної промисловості, багато об'єктів планували знести. Проте місцеві активісти, митці та інтелектуали, застосовуючи підхід «знизу в гору», організували кампанії за збереження шахт і заводів, наголошуючи на їхній культурній цінності. Згодом до ініціатив долучилися політики, бізнесмени та профспілки. Як результат, об'єкти, зокрема шахта Zollverein, перетворилися на музеї, культурні центри та туристичні локації, отримавши статус спадщини ЮНЕСКО. Цей процес не лише зберіг архітектурну спадщину, а й сприяв економічному відродженню регіону, демонструючи потенціал низових ініціатив у трансформації політики щодо спадщини.

Економічні, політичні та соціальні кризи мають значний негативний вплив на збереження спадщини. Наприклад заходи жорсткої економії після фінансової кризи 2008 року, також вдарили по управлінню спадщиною. Саме тому економічна доцільність спрямована на перетворення спадщини на актив, який поживляє

місцеву економіку - відкриває нові можливості як для громад так і можливості для збереження спадщини. Адаптація пам'яток для сучасних функцій, таких як культурні центри, туристичні об'єкти чи коворкінг-простори, не лише генерує дохід, а й створює численні робочі місця в секторах туризму, культури, реставрації та обслуговування. Наприклад, Westergasfabriek в Амстердамі, де занедбану фабрику перетворили на осередок культурних подій, приваблює тисячі відвідувачів щороку, забезпечуючи робочі місця для місцевих жителів і прибуток від оренди приміщень. Фінансування реставраційних робіт часто забезпечується через співпрацю з приватними інвесторами, міжнародними грантовими програмами чи державними ініціативами, що робить проекти економічно життєздатними. Крім того, адаптивне використання спадщини підвищує привабливість регіону для туристів і бізнесу, сприяючи притоку інвестицій і розвитку інфраструктури. Такий підхід перетворює пам'ятки на самодостатні об'єкти, які поєднують історичну цінність із економічним потенціалом [20, 21, 22, 23, 24].

1.4. Виклики в збереженні архітектурної спадщини

Адаптивне збереження архітектурної спадщини, яке передбачає повторне використання історичних будівель для сучасних функцій із збереженням їхньої культурної цінності, є складним завданням у контексті сучасних глобальних і локальних викликів. У світі, де зміна клімату, урбанізація та економічні обмеження формують нові реалії, адаптація пам'яток до потреб суспільства вимагає інноваційних рішень і чутливого підходу. Основними викликами для адаптивного збереження спадщини є відповідність сучасним нормам інклюзивності, безбар'єрності та енергоефективності, пошук балансу між історичною цінністю та сучасними потребами, залучення фінансування для реалізації проектів а в Україні вони ускладнюються нестачею кваліфікованих фахівців, здатних працювати зі спадщиною. Ці виклики тісно пов'язані з принципами екологічної сталості, економічної доцільності та залучення, розглянутими раніше, і вимагають комплексних стратегій для їхнього подолання [17].

Адаптація історичних будівель до сучасних норм інклюзивності, безбар'єрності та енергоефективності є одним із ключових викликів, оскільки ці вимоги часто суперечать оригінальній структурі пам'яток. Забезпечення безбар'єрного доступу, наприклад, через встановлення пандусів, ліфтів чи розширення дверних прорізів, може змінити історичний вигляд будівлі, що викликає дискусії серед реставраторів і громадськості. У Франції, наприклад, модернізація Лувру для створення інклюзивних просторів вимагала складних архітектурних компромісів, щоб зберегти естетику історичних фасадів. Енергоефективність, яка є невід'ємною частиною екологічної сталості, також становить проблему. Встановлення сучасних систем опалення, вентиляції чи ізоляції може порушити автентичні елементи, такі як дерев'яні перекриття чи кам'яна кладка. У проєкті ревіталізації шахти Zollverein в Ессені вдалося інтегрувати енергоефективні технології, зокрема світлодіодне освітлення та ізоляційні матеріали, які відповідають екологічним стандартам, але зберігають промислову естетику будівлі. Однак такі рішення потребують значних фінансових і технічних ресурсів, які часто недоступні в країнах із обмеженими бюджетами, зокрема в Україні. Наприклад, багато українських палаців чи садиб залишаються неадаптованими до сучасних стандартів через високу вартість і складність інтеграції сучасних рішень у старі конструкції. Цей виклик підкреслює необхідність знаходження компромісу між функціональними вимогами та збереженням історичної цінності, що відкриває наступну проблему.

Пошук балансу між історичною цінністю пам'яток і сучасними потребами суспільства є логічним продовженням труднощів, пов'язаних із відповідністю нормам. З одного боку, міжнародні стандарти, такі як Венеціанська хартія 1964 року чи рекомендації ICOMOS, наголошують на збереженні автентичності, включаючи оригінальні матеріали, форми та історичний контекст. З іншого боку, суспільство очікує, що пам'ятки виконуватимуть актуальні функції – від культурних центрів і музеїв до офісів чи громадських просторів. Такий підхід часто призводить до конфліктів між зацікавленими сторонами. В Україні подібні суперечки також виникають, коли історичні будівлі адаптують під ресторани,

готелі чи офіси, часто жертвуючи оригінальними елементами на користь комерційної привабливості. Досягнення балансу вимагає чітких критеріїв адаптації, які враховують принципи мінімального втручання та зворотності, а також залучення експертів і громад до планування. Водночас успішна адаптація, яка відповідає сучасним потребам, відкриває нові можливості для комерціалізації пам'яток, що безпосередньо пов'язано з економічними викликами[25].

Економічний виклик, зокрема залучення фінансування, є критичним для адаптивного збереження, оскільки спадщина постійно конкурує за обмежені ресурси в місцевих і регіональних програмах. Успішна адаптація пам'яток під сучасні потреби, як показує досвід, сприяє їхній комерціалізації та прибутковості, що може частково вирішити проблему фінансування. Наприклад, Westergasfabriek в Амстердамі, генерує дохід від оренди приміщень і приваблює тисячі туристів, забезпечуючи самодостатність проєкту. Однак, як свідчить практика, спадщина та професіонали, які з нею працюють, змушені постійно доводити свою цінність для суспільства, щоб отримати політичну підтримку та фінансові ресурси в умовах конкуренції з іншими пріоритетами, такими як інфраструктурні чи соціальні проєкти. У Греції, наприклад, археологічні пам'ятки часто залишаються недофінансованими, оскільки перевага надається транспортним чи туристичним об'єктам. В Україні ця проблема є особливо гострою, державні ініціативи, такі як «Велика реставрація», охоплюють лише обмежену кількість пам'яток, тоді як багато об'єктів залишаються без уваги через брак коштів. Приватні інвестори, зі свого боку, часто уникають проєктів зі спадщиною через високі початкові витрати та тривалий період окупності. Міжнародні грантові програми, такі як фонди Європейського Союзу чи ЮНЕСКО, пропонують альтернативу, але їхні складні процедури подачі заявок і вимоги до обґрунтування соціально-економічної цінності створюють бар'єри для невеликих організацій. Успішна комерціалізація пам'яток, як у випадку High Line у Нью-Йорку, де зелений простір став туристичною атракцією, демонструє, що адаптація може залучати кошти, але це вимагає ретельного планування та маркетингу. Проте реалізація таких проєктів залежить від наявності кваліфікованих фахівців, що є наступним викликом.

Нестача кваліфікованих фахівців, здатних працювати зі спадщиною, особливо відчутна в українському контексті та є логічним наслідком складності адаптивних проєктів. Реставрація та адаптація історичних будівель вимагають міждисциплінарних знань у галузі архітектури, історії, матеріалознавства та сучасних технологій, таких як 3D-сканування чи енергоефективні системи. В Україні кількість таких спеціалістів залишається обмеженою, частково через старіння покоління реставраторів, які володіють традиційними техніками, такими як відновлення історичної кладки чи різьблення. Молоді архітектори, навпаки, часто орієнтуються на сучасне будівництво, а не на роботу зі спадщиною. Брак спеціалізованих навчальних програм у вишах і недостатня підтримка професійного розвитку ще більше ускладнюють ситуацію. Наприклад, у проєктах реставрації історичних будівель у Львові чи Одесі нерідко доводиться залучати іноземних експертів, що збільшує витрати та уповільнює процеси. Ця проблема впливає на якість адаптивного використання, оскільки без належної експертизи проєкти можуть не відповідати міжнародним стандартам, як-от рекомендаціям ICOMOS, або призводити до втрати автентичності. У Польщі, де активно розвивають освіту для реставраторів, таких проблем менше, що дозволяє ефективніше реалізувати проєкти адаптації, зберігаючи історичну цінність. Вирішення цього виклику в Україні вимагає інвестицій у освіту, створення міждисциплінарних програм підготовки та співпраці з міжнародними організаціями для обміну досвідом і навчання.

Ці виклики – відповідність сучасним нормам, баланс між історичною цінністю та потребами суспільства, залучення фінансування та нестача фахівців – формують складний контекст для адаптивного збереження архітектурної спадщини. Вони підкреслюють необхідність демонструвати соціальну та економічну цінність пам'яток, щоб забезпечити їхню підтримку в умовах конкуренції за ресурси. Успішна адаптація, яка відповідає сучасним стандартам і потребам, не лише зберігає культурну спадщину, а й відкриває можливості для комерціалізації, залучення коштів і розвитку громад. Подолання цих викликів вимагає інноваційних фінансових моделей, чітких стандартів адаптації,

технологічних рішень і інвестицій у людський капітал, що буде враховано в подальшому аналізі практичних кейсів і розробці пропозицій для сталого розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Збереження архітектурної спадщини є багатограним процесом, що поєднує культурну, екологічну, економічну та соціальну складові, сприяючи сталому розвитку територіальних громад. Аналіз міжнародних стандартів, ролі спадщини в розвитку громад, сучасних підходів до її адаптації та пов'язаних викликів дозволяє сформулювати цілісне розуміння її значення в сучасному світі.

Міжнародні документи, зокрема Венеційська хартія 1964 року та Конвенція ЮНЕСКО 1972 року, встановлюють основні принципи збереження спадщини, такі як автентичність, мінімальне втручання та детальна документація. Ці стандарти, доповнені Цілями сталого розвитку ООН, наголошують на необхідності захисту культурної спадщини як глобального ресурсу. Конвенція ЮНЕСКО, ратифікована Україною в 1988 році, запровадила механізми підтримки об'єктів всесвітньої спадщини і зобов'язує держави розробляти національні політики для їхньої охорони. Ці норми створюють основу і для адаптивного збереження, але потребують переосмислення локальних контекстів, що підкреслює їхню універсальність і водночас гнучкість.

Архітектурна спадщина відіграє важливу роль у сталому розвитку, сприяючи економічному зростанню, соціальній інклюзії та культурному збагаченню. Приклади ревіталізації, такі як Zeche Zollverein в Ессені, Tate Modern у Лондоні та село Xiamei в Китаї, демонструють, як адаптивне використання історичних об'єктів може трансформувати промислові, міські чи сільські території. Ці проекти створюють робочі місця, пожвавлюють економіку, забезпечують доступ до освіти та культури. Проте успішність таких ініціатив залежить від місцевих умов, що ускладнює створення універсальних моделей ревіталізації.

Сучасні підходи до роботи зі спадщиною еволюціонували від традиційної консервації та реставрації до адаптивного використання, яке включає реновацію, реконструкцію та ревіталізацію. Ці практики ґрунтуються на принципах екологічної сталості, економічної доцільності та залучення громад. Екологічна сталість досягається через повторне використання будівель і застосування

енергоефективних технологій, економічна доцільність – через комерціалізацію та створення робочих місць, а залучення громад – через консультації та освітні ініціативи, що зміцнюють соціальну згуртованість.

Адаптивне збереження стикається з перешкодами, такими як відповідність нормам інклюзивності та енергоефективності, баланс між історичною цінністю та сучасними потребами, залучення фінансування та, в Україні, нестача кваліфікованих фахівців. Ці виклики підкреслюють необхідність доводити соціально-економічну цінність спадщини в умовах конкуренції за ресурси. Успішна адаптація вимагає інноваційних фінансових моделей, чітких стандартів, технологічних рішень і підготовки кадрів, що є особливо актуальним для України через обмежену кількість реставраторів і навчальних програм.

Таким чином, збереження архітектурної спадщини є комплексним інструментом сталого розвитку, який інтегрує минуле в сучасне життя. Воно вимагає гармонійного поєднання міжнародних стандартів, адаптивних підходів і стратегій подолання викликів, щоб забезпечити культурну, економічну та соціальну цінність пам'яток.

РОЗДІЛ II

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МОШНІВСЬКІЙ ГРОМАДІ

2.1 Характеристика Мошнівської громади та її історико-культурного контексту

Мошнівська сільська територіальна громада розташована на правому березі річки Дніпро, на відстані 30 км від обласного та районного центру – міста Черкаси. Громаду утворено у 2020 році шляхом об'єднання 14 населених пунктів, адміністративним центром яких є село Мошни (рис. 2.1) [26].

Рис. 2.1 Карта Мошнівської сільської територіальної громади.

Загальна площа громади становить 461,2 км². Населення налічує понад 13 тисяч осіб. Розселення по території є нерівномірним: приблизно 35 % жителів проживають у головному населеному пункті – селі Мошни. Детальний перелік населених пунктів, а також розподіл територій і чисельності населення подано в таблиці 2.1.

Мошнівська СТГ: загальна площа території і кількість населення

Міські, селищні, сільські ради та населенні пункти в них	Загальна площа території (тис. км ²)	Кількість населення
Мошнівська сільська ТГ	0,4612	13531
с. Мошни	0,1094	4679
с. Байбузи	0,0373	1487
с-ще Закревки		483
с. Яснозір'я	0,0945	3002
с.Тубільці	0,0857	1110
с. Березняки		483
с.Первомайське		465
с.Хрещатик		284
с. Кумейки	0,0473	688
с.Гута Межиріцька		53
с.Софіївка	0,0870	593
с. Станіславчик		69
с.Шелепухи		559
с. Гута Станіславчицька		8

Чисельність населення громади демонструє стійку тенденцію до зменшення. Основним чинником скорочення кількості жителів є перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності. Упродовж останніх років до природного спадку населення додалося також негативне сальдо міграції, що посилює демографічну кризу.

Основна частина населення зосереджена в адміністративному центрі громади. За гендерною структурою переважають жінки.

Демографічна ситуація у громаді впродовж 2023–2024 років зазнала змін переважно внаслідок міграційних процесів, спричинених збройною агресією: виїздом мешканців за кордон та одночасним прибуттям внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Більшість із новоприбулих – це жінки з дітьми. Станом на 01.08.2024 року в реєстрі громади зареєстровано 895 ВПО.

Окрема варто розглянути культурний пласт громади Мошнівської сільської територіальної громади. На її території функціонують заклади культури, діяльність яких спрямована на збереження та розвиток національної культурної спадщини, популяризацію провідних жанрів мистецтва, підтримку творчого потенціалу населення та забезпечення широкого доступу до культурних послуг. Загалом культурна інфраструктура громади охоплює 11 клубних закладів, 9 бібліотек та 2 музеї, що слугують осередками культурного життя та просвітництва.

Крім того, на території громади розташовано низку туристично привабливих об'єктів, що сприяють розвитку внутрішнього туризму. Особливою популярністю серед відвідувачів користуються історичні та архітектурні пам'ятки. Загалом у громаді нараховується 8 пам'яток архітектури, які репрезентують історичний розвиток регіону та культурні здобутки, а також пов'язані з діяльністю видатних митців. У рамках проекту «Культурний вимір громади – село Мошни», реалізованого за підтримки IZOLYATSIYA спадщину громади оцифровано та представлено на сайті <https://moshny.net.ua/>. Ця ініціатива сприяє популяризації пам'яток, залученню туристів [14].

Понад 20 років у громаді функціонує туристичний маршрут «Пам'ятки архітектури села Мошни». Окрім того, розроблено ще один маршрут – «Алеями Мошногірського парку», що знайомить відвідувачів з природними ландшафтами та культурно-історичними особливостями місцевості. Також Мошни входять до регіонального туристичного маршруту «Золота підкова Черкащини», що охоплює пам'ятки архітектури та природи [15].

Центральна садиба громади – село Мошни мають не тільки найбільше за чисельністю населення, а й давню й багату історію.

Одна з версій походження назви «Мошни» від староруського слова «мошна», що означає «гаманець», у ширшому розумінні – «багатство». За цією версією, назва могла виникнути через заможність місцевих жителів, яких називали «мошни» – багатії. Перша письмова згадка про Мошни датується 1494 роком, хоча археологічні знахідки, зокрема скіфські кургани та поселення зарубинецької і черняхівської культур, свідчать про давніше заселення території. У 1592 році

Мошни отримали Магдебурзьке право та герб із зображенням списа на щиті, що символізував військову службу жителів. У козацький період, а саме у 1648 році село стало сотенним містечком і відіграло важливу роль у подіях XVII століття, зокрема під час повстання 1637 року під проводом Павла Бута. У XVIII–XIX століттях Мошни були центром Мошногородищенського маєтку родин Браницьких і Воронцових. XIX століття ознаменувалося економічним і культурним розквітом, який сприяв формуванню архітектурного обличчя села.

Мошни вирізняються цінними архітектурними пам'ятками, що відображають історичний і культурний розвиток регіону. Спасо-Преображенська церква (1830–1839) є унікальним зразком сакральної архітектури XIX століття. Костел Різдва Пресвятої Діви Марії (1857) вирізняється рідкісним для України стилем. Канцелярія Воронцова (1800–1801 або 1820-ті), збудована для управління Мошногородищенським маєтком, підкреслює європейські архітектурні впливи. Волосна управа (1899) слугувала адміністративним центром і судом. Земська лікарня (1894), спроектована Владиславом Городецьким, поєднує традиційні та новаторські елементи. Еллінська школа (1901), попри занедбаний стан, архітектурну цінність. Англійський парк у Мошногір'ї, створений за наказом Михайла Воронцова, є ландшафтно-архітектурним об'єктом із залишками меліоративних каналів XIX століття. Ці пам'ятки мають значний потенціал для ревіталізації та адаптивного використання[27, 28].

Культурне значення Мошен підкреслюється асоціацією з Тарасом Шевченком, який перебував у селі. У 2014 році в будинку, де він жив, відкрито музей. Економічний розвиток XIX століття, пов'язаний із діяльністю гуральні, цегельні та торговельних осередків із базарами і ярмарками, зміцнив соціально-культурну роль села. У 1923 році Мошни стали адміністративним центром району, що об'єднував 18 сіл.

Громада має значний природоохоронний потенціал завдяки Мошногірському кряжу, який включає комплексний заказник «Мошногірський», пам'ятку природи «Мошенська діброва», ботанічні об'єкти «Плантація бархату амурського», «Група вікових ялин», гідрологічні пам'ятки «Каскад лісових озер», «Підземне джерело»

та зоологічний заказник «Мошнівський». Ці об'єкти сприяють збереженню біорізноманіття, регулюванню мікроклімату та підтримці екологічної рівноваги, що є важливим для сталого розвитку громади.

Мошнівська громада поєднує багатий історико-культурний контекст із цінною архітектурною спадщиною та значним природоохоронним потенціалом. Історичний розвиток села, від козацького періоду до розквіту XIX століття, сформував його унікальне архітектурне обличчя, яке включає пам'ятки з потенціалом для ревіталізації. Ці характеристики створюють основу для подальшого аналізу можливостей інтеграції спадщини в стратегії розвитку громади.

Архітектурні та культурні пам'ятки Мошнів, такі як Спасо-Преображенська церква, Музей Тараса Шевченка, виступають осередками соціальної згуртованості, що зміцнюють зв'язки між мешканцями. Музей Шевченка, відкритий у 2014 році в будинку, де перебував поет, є простором для культурних подій, таких як літературні вечори чи екскурсії, які залучають різні покоління та сприяють обміну традиціями. Такі об'єкти, за концепцією "місце пам'яті" П'єра Нора, створюють символи, що об'єднують громаду через спільну історію.

Ця історична та духовна спадщина природно переходить у формування культурної самосвідомості, адже пам'ятки Мошнів підкреслюють їхню унікальність і зв'язок із ширшим культурним контекстом. Спасо-Преображенська церква, Земська лікарня та Будинок Лікаря архітектора Владислава Городецького, Костел Різдва Пресвятої Діви Марії, Канцелярія Воронцова, Волосна управа, Еллінська школа та англійський парк є не лише архітектурними об'єктами, а й символами високої майстерності та європейських впливів XIX століття. Збереження цих пам'яток, як наголошує Венеційська хартія, підтримує автентичність, що є основою гордості за місцеву спадщину. Водночас асоціація з Тарасом Шевченком додає Мошнам національного значення, зміцнюючи їхню роль у збереженні української культурної спадщини. Освітні ініціативи, такі як екскурсії чи лекції в музеї, підвищують обізнаність мешканців про цінність спадщини і сприяють формуванню сильної культурної ідентичності.

Культурна самосвідомість громади тісно пов'язана з економічним потенціалом, який спадщина відкриває через туризм і ревіталізацію. Економічний розквіт ХІХ століття сприяв створенню пам'яток, таких як Волосна управа чи Еллінська школа, заклав основу для сучасних можливостей. Ці об'єкти можуть бути адаптовані для нових функцій, наприклад, як культурні центри чи туристичні атракції. Міжнародні приклади, такі як Zeche Zollverein, ілюструють, як ревіталізація спадщини поживляє економіку регіону. Така адаптація може перетворити Мошни на культурний осередок, зміцнюючи їхню економічну ідентичність.

2.2 Інвентаризація та оцінка стану архітектурної спадщини Мошнівської громади

На території Мошнівської громади можна визначити 8 найбільш значимих архітектурно-культурних об'єктів спадщини, які збереглися до нашого часу. Всі вони розташовані в центральній садибі громади. (рис. 2.2) Перелік і коротку інформацією про будівлі представлено в таблиці 2.2 [28, 29].

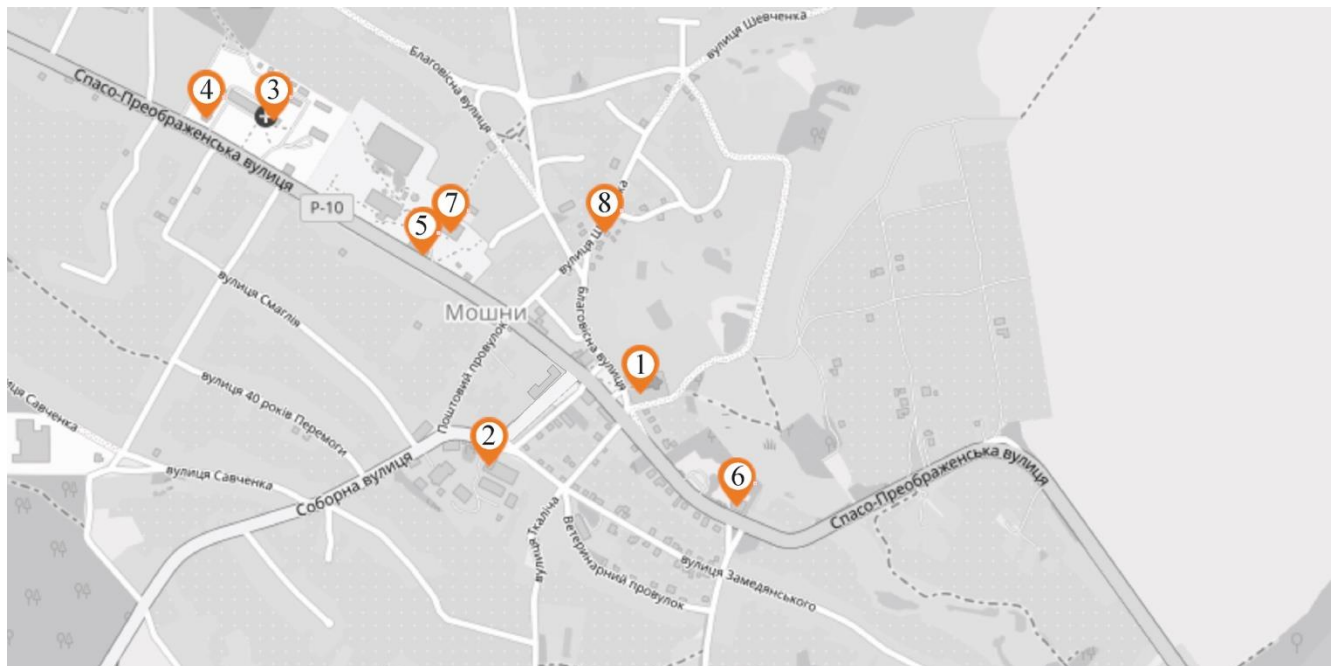

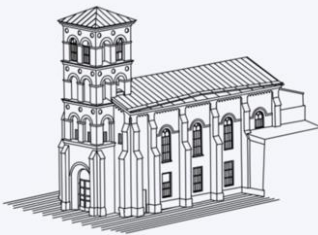

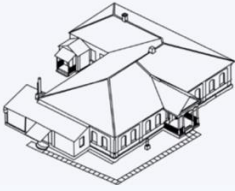
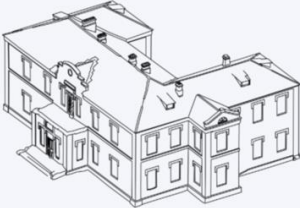

Рис. 2.2 Карта з розташуванням об'єктів культурно-архітектурної спадщини.

Перелік об'єктів архітектурної спадщини

№	Назва, ілюстрація	Період побудови, архітектор, стиль.	Адреса, власність, використання	Стан, охоронний статус
1.	Спасо-Преображенська церква 	1830-1839 рр., арх. Георгій (Джорджо) Торічеллі, стиль: неоготичний та неомавританський	Вул. Благівісна, 2, с. Мошни Релігійна організація "Свято-Преображенська парафія Черкаської єпархії УПЦ(ПЦУ) с. Мошни"	Задовільний, пам'ятка національного значення
<p style="text-align: center;">Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>Будівництво храму тривало дев'ять років за замовленням графа Михайла Воронцова. Освячення відбулося 19 серпня 1840 року митрополитом Київським Філаретом.</p> <p>Спасо-Преображенська церква – базилікального типу. Її дзвіниця у формі вежі розташована над притвором і має висоту 42,1 м (без хреста); висота основної частини становить 30 м, ширина – 22,2 м. Споруда увінчана 24 банями різних розмірів, з яких 11 – основні бані та напівбані. Бічні фасади поділені пінаклями на окремі ділянки й завершені зубчастими парапетами. Кожна ділянка має прибудову – стилізовану каплицю з фігурним дахом. Вівтарна частина акцентована подібним, але більшим фігурним завершенням. Віконні та дверні прорізи оформлені у вигляді стрічастих неоготичних арок.</p>				
2.	Костел Різдва Пресвятої Діви Марії 	1857 р., арх. не відомий, стиль: неороманський з елементами італійського неоренесансу (єдина в Україні будівля подібного стилю).	Вул. Соборна, с.Мошни, у приватному володінні агро-компанії «Фрау Марта», використовується як господарське приміщення	Задовільний, –
<p style="text-align: center;">Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>Будівлю костелу зводили для польського населення містечка на замовлення графині Єлизавети Воронцової (у дівочтві Браницької).</p> <p>У радянський період храм закрили, а приміщення передали сільськогосподарському підприємству. У дзвіниці влаштували резервуар для води – тривалий час вона виконувала функцію водонапірної вежі.</p> <p>Власник поступово проводить реконструкцію та планує вивести костел із господарського використання, перетворивши його на туристичний об'єкт. Зокрема, цього року коштом компанії було встановлено діодне підсвітлення.</p> <p>Нинішні розміри костелу: висота – 19 м, довжина – 21 м, ширина – 10,5 м.</p>				

3.	<p>Земська лікарня (частина)</p> 	<p>1894 р., арх. Владислав Городецький, стиль: еклектика, неоруський.</p>	<p>Вул. Спасо- Преображенська 58, Мошни Черкаська область, Черкаська районна лікарня с. Мошни.</p>	<p>Задовільний, –</p>
<p style="text-align: center;">Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>Проект і будівництво лікарні були замовлені у 1892 році власницею Мошногородищенського маєтку Катериною Балашовою. 9 листопада 1894 року відбулося її урочисте відкриття. Вартість будівництва становила 14 тисяч рублів. Комплекс складався з двох корпусів лікарні та будинку лікаря.</p> <p>В одноповерховому головному корпусі розміщувалися операційна, чотири палати на десять ліжок, кабінет лікаря, їдальня, ванна кімната та вбиральня. У допоміжному корпусі містилися кухня та пральня.</p> <p>До нашого часу повністю збереглася лише частина головного корпусу, де нині працює рентген-кабінет Мошнівської лікарні. Значну частину комплексу знищила пожежа, а кухню й їдальню згодом демонтували.</p>				
4.	<p>Будинок Лікаря,</p> 	<p>1894 р., арх. Владислав Городецький, стиль: еклектика, неоруський.</p>	<p>Вул. Спасо- Преображенська 88, Мошни Черкаська область, комунальна власність Мошнівської сільської ради, не використовується.</p>	<p>Задовільний, –</p>
<p style="text-align: center;">Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>Будинок лікаря – єдина споруда, що повністю збереглася від усього лікарняного комплексу. Це також єдина відома збережена дерев'яна будівля в Україні, зведена Владиславом Городецьким. Попри втрачений інтер'єр, у приміщенні збереглися автентичні грубки та камін. Найбільшу цінність становлять різьблені дерев'яні фасади.</p> <p>У радянський період будівлю поділили на квартири, у яких мешкали місцеві лікарі. Розміри будинку: довжина – 24,5 м, ширина – 17,2 м, товщина фасадних дошок – 50-60 мм.</p>				
5.	<p>Канцелярія Вороноцова (канцелярія мошнівського відділку Мошногородищенськог о маєтку)</p> 	<p>1801 або 1821р., арх. не відомий, стиль: неоготичний</p>	<p>Вул. Спасо- Преображенська 167, с. Мошни, комунальна власність Мошнівської сільської ради, будівля приспосована під етнографічний музей села.</p>	<p>Задовільний, –</p>

<p>Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>Із кінця XVIII століття містечко Мошни входило до складу Мошногородищенського мастку, що належав графам Браницьким. У 1800-1801 роках у Мошнах звели канцелярію мастку в неоготичному стилі. За іншими джерелами, будівля була збудована приблизно на двадцять років пізніше – вже тоді, коли Мошни, як весільний посаг Єлизавети Браницької, перейшли у володіння графа Михайла Воронцова.</p> <p>Це – найстаріша мурована споруда села. За деякими даними, на початку XX століття тут функціонував клуб. Згодом, до 1979 року, у приміщенні розміщувалися шкільні класи та навчальні майстерні. У 1990-х роках будівлю використовувала релігійна громада. Нині вона пристосована для потреб етнографічного музею села.</p>				
6.	<p>Волосна управа</p> 	<p>1899 р., арх. не відомий. стиль: історизм</p>	<p>Вул. Спасо-Преображенська 16, с. Мошни, центр дитячої та юнацької творчості Мошнівської сільської ради.</p>	<p>Задовільний, –</p>
<p>Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>До 1917 року в будівлі, окрім управи, також функціонував суд. У 1920-х роках тут розміщувалося районне керівництво, оскільки в той період Мошни були адміністративним центром району.</p> <p>У радянський час, до 1979 року, в приміщенні діяли шкільні класи. Згодом у будівлі відкрили дитячий позашкільний заклад – Черкаську районну станцію юних техніків. Заклад функціонує й донині, нині під назвою Центр дитячої та юнацької творчості. Окрім основної діяльності – розвитку дитячої та юнацької творчості, – Центр виконує важливу роль як освітньо-просвітницький і туристсько-краєзнавчий осередок громади.</p>				
7.	<p>Еллінська жіноча школа</p> 	<p>1900 р., арх. не відомий. Стиль еклектика</p>	<p>Вул. Спасо-Преображенська 167, Мошни Черкаська область, з 2025 р у власності Мошнівської сільської ради, не використовується.</p>	<p>Аварійний, –</p>
<p>Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>Будівлю було зведено для пансіону шляхетних панянок – дволітньої школи еллінського (грецького) типу з гуманітарним спрямуванням освіти на замовлення Катерини Балашової. У цьому закладі дівчата з заможних родин вивчали літературу, іноземні мови, історію, навчалися гри на музичних інструментах, співу, танців і нормам світської поведінки. За одинадцять років діяльності пансіон закінчили 1315 вихованок.</p> <p>У 1912–1916 роках у будівлі функціонувала гімназія, а до 1979 року – загальноосвітня школа. Згодом тут розміщувалися навчально-виробничий комбінат і музична школа.</p> <p>У період незалежності будівлю було викуплено приватним власником, однак з часом вона опинилася в занедбаному стані. На початку 2025 року громада відсудила об'єкт і наразі перебуває в пошуках інвестора для відновлення.</p>				

8.	Музей Тараса Шевченка (Заїжджий двір міщанина Нагановського)	Початок XVII ст. арх. не відомий. Стиль: українська хата	вул. Шевченка 14, с.Мошни, відділ комунального закладу "Черкаський обласний краєзнавчий музей" Черкаської обласної ради	Добрий, –
<p style="text-align: center;">Додаткова інформація про об'єкт.</p> <p>Будівля заїжджого двору, що належала польському міщанину Нагановському, збереглася до нашого часу. Відомо, що свого часу у 1859 році тут зупинявся Тарас Григорович Шевченко. У радянський період приміщення використовувалося як житловий будинок. А в січні 2014 року в ньому було відкрито Музей Тараса Шевченка в Мошнах.</p>				

Виходячи з даних представлених вище у таблиці 2.2 можна зазначити, що більшість будівель, а саме 6, використовуються : 4 як культурні та релігійні об'єкти, 1 – як лікарня, ще 1 знаходиться у приватній власності та використовується для господарської діяльності. 2 об'єкти залишаються без використання – Будинок лікаря та Еллінська школа. При цьому фізичний стан будівель здебільшого задовільний, бо потребує реставраційних робіт для відновлення автентичності та/або функціональності, як от Будинок лікаря, де донедавна проживали родини лікарів. У хорошому стані перебуває тільки Музей Шевченка зберігаючи високу автентичність і музейну функцію. Еллінська школа, перебуваючи у приватній власності до 2025 року, зазнала значних руйнувань та наразі знаходиться в аварійному стані. Варто зазначити, що попри те що частина будівель мають унікальну цінність не тільки в межах села, а навіть в межах країни, як от Будинок Лікаря, та частина лікарні архітектора Владислава Городецького, чи то Костел Різдва Пресвятої Діви Марії, що виконаний в унікальному архітектурному стилі, тільки Спасо-Преображенська церква має охоронний статус пам'ятки національного значення [29, 30, 31]..

2.3. Соціально-економічний потенціал спадщини для розвитку громади

Архітектурна спадщина Мошнів, що охоплює вісім об'єктів, разом із природними та нематеріальними пам'ятками, є потужним ресурсом для соціально-економічного розвитку громади. Їх збереження та ревіталізація, сприятимуть зміцненню місцевої ідентичності, економічному зростанню та подоланню викликів, зокрема відтоку населення, браку робочих місць і обмеженої інфраструктури для дозвілля. За результатами фокус-групового інтерв'ю з місцевими жителями, спадщина розглядається як основа для розвитку туризму, соціальної згуртованості та підвищення іміджевої привабливості.

Мошни мають значний туристичний потенціал завдяки близькому розташуванню до обласного центру, і включенню до регіонального туристичного маршруту «Золота підкова Черкащини». Спасо-Преображенська церква, пам'ятка національного значення, та Музей Тараса Шевченка, що перебуває в доброму стані, є ключовими атракціями, які приваблюють відвідувачів унікальними стилями та історичним значенням. Реставрація Будинку лікаря, спроектованого Владиславом Городецьким, і Костелу Різдва Пресвятої Діви Марії, виконаного в рідкісному для України неороманському стилі, може значно підвищити туристичну привабливість і подовжити час перебування гостей. Еллінська школа, попри аварійний стан, має потенціал для ревіталізації під готель із середньою чи низькою ціною пропозицією, що вирішить проблему браку житла для туристів. Такі ініціативи, стимулюватимуть розвиток сфери послуг (заклади харчування, сувенірні крамниці), створюючи робочі місця та збільшуючи доходи громади через податки.

Спадщина Мошнів також сприяє соціальній згуртованості в громаді та формуванню гордості за культурне надбання, що підтвердили учасники фокус-групового інтерв'ю. Проте громада стикається з браком інфраструктури для дозвілля. Заклади позашкільної освіти, як-от Центр дитячої та юнацької творчості (ЦДЮТ), забезпечують розвиток молоді, але, за словами директора ЦДЮТ Миколи Якименка, випускники проводять час на сходах закладу через відсутність інших просторів. Ганна Григорівна Грицик, директорка Музею Шевченка, зазначила, що

приміщення музею не відповідає потребам пісенного гурту «Витоки» чи літературних вечорів, які проводяться там через брак альтернативних просторів. Відсутність кінотеатру чи театру обмежує дозвілля для дорослих і літніх людей. Ревіталізація Будинку лікаря чи Костелу під культурні центри, відповідно до принципів адаптивного використання, могла б створити багатофункціональні простори для різних вікових груп, підвищуючи якість життя та зменшуючи відтік населення.

2.4 Аналіз Будинку лікаря арх. В. Городецького як об'єкта спадщини

Будинок лікаря, спроектований видатним українським архітектором Владиславом Городецьким у селі Мошни, є унікальною пам'яткою архітектурної спадщини, що відображає соціально-культурний розвиток регіону. Зведений у 1894 році в комплексі Мошнівської земської лікарні на замовлення Катерини Балашової, внучки графа М. С. Воронцова, цей об'єкт входив до комплексу з трьох дерев'яних корпусів: головного, допоміжного та Будинку лікаря. Заготівлю матеріалів розпочали в 1890 році, проект замовили в 1892 році, а відкриття лікарні відбулося 9 листопада 1894 року, приурочивши до срібного весілля Балашових. Вартість склала 14 038 рублів. Із трьох корпусів повністю зберігся лише Будинок лікаря, що підкреслює його історичну [33,34, 35, 36, 37].

Ця споруда є єдиною збереженою дерев'яною роботою Городецького, відомого як «повелитель цементу і бетону» за шедеври, зокрема Будинок із химерами в Києві. Використання дерева замість бетону роблять її унікальною в творчості архітектора, чий проєкти переважно асоціюються з міською архітектурою. У контексті Черкащини будинок вирізняється рідкісним дерев'яним виконанням і асоціацією з Городецьким, адже регіон переважно має цегляні пам'ятки.

Будинок лікаря – це одноповерхова дерев'яна споруда на цегляному цоколі, з дерев'яними різьбленими фасадами (рис. 2.3). Розміри будівлі 24,5 м завдовжки, 17,2 м завширшки, із загальною площею 310 м². Товщина фасадних дошок

становить 50–60 мм. Виконаний у неоруському стилі, він приваблює автентичним дерев'яним різьбленням підзорів, лиштв і одвірків (рис. 2.4). Планування включає (рис 2.5) три входи, вісім основних кімнат, коридори та комори. Спочатку в будинку проживав один лікар із прислугою, використовуючи пічне опалення з грубками, розташованими на стиках кімнат. Пізніше споруду переобладнали під квартири для чотирьох сімей лікарів, провівши водяне опалення та каналізацію.

Рис.2.3 Будинок Лікаря, екстер'єр.

Нині Будинок лікаря перебуває в задовільному стані хоча потребує реставраційних робіт окремих елементів. Збереглися автентичні різьблені фасади, грубки та камін (рис.2.6) , які додають історичної цінності. Однак інтер'єри зазнали змін через переобладнання під комунальне житло, а оригінальний проєкт не зберігся, що ускладнює реставрацію. Будинок має вигідне розташування уздовж центральної вулиці та неподалік від сільської ради та інших культурних об'єктів.

Рис 2.6 Будинок лікаря, збережені елементи інтер'єрів.

Будинок лікаря характеризується своєю архітектурною унікальністю, однак для повноцінної оцінки його потенціалу та визначення стратегій розвитку необхідно проаналізувати його сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, які можуть вплинути на його подальше функціонування. Для цього проведемо SWOT-аналіз (табл. 2.3), який дозволить систематизувати ключові аспекти та виявити фактори, що сприятимуть або перешкоджатимуть переосмисленню Будинку та його використанню.

SWOT-аналіз Будинку лікаря

S – сильні сторони	W – слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Унікальність як єдиної дерев'яної споруди архітектора Городецького. • Задовільний стан із автентичними фасадами, грубками, каміном. • Історико-культурна цінність, асоціація з видатним архітектором Городецьким. • Центральне розташування, що сприяє туристичній привабливості. 	<ul style="list-style-type: none"> • Втрата оригінальних інтер'єрів і відсутність проекту, що ускладнює реставрацію. • Повна відсутність використання, оскільки ніхто не проживає, що знижує соціальну значущість. • Обмежена туристична інфраструктура в Мошнах
<ul style="list-style-type: none"> • Ревіталізація під музей Городецького, культурний центр чи громадський простір. • Інтеграція в маршрут «Золота підкова Черкащини» для залучення відвідувачів. • Створення робочих місць і залучення інвестицій через реставрацію. • Посилення гордості громади за спадщину, що зменшує відтік населення. 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатнє фінансування культурного кластерно-архітектурного через війну. • Потенційна деградація через кліматичні впливи та відсутність експлуатації. • Відтік населення через брак робочих місць і дозвілля, що знижує попит на об'єкт.
О – можливості	Т - загрози

Будинок лікаря, як унікальна дерев'яна споруда роботи Городецького, має значний потенціал для ревіталізації завдяки своїй історико-культурній цінності та центральному розташуванню в Мошнах. Можливості включають перетворення будівлі на музей Городецького, культурний центр або громадський простір, що сприятиме залученню туристів і створенню робочих місць. Інтеграція об'єкта в туристичний маршрут «Золота підкова Черкащини» може посилити його привабливість, а реставрація – залучити інвестиції та пожвавити економіку регіону. Водночас, слабкі сторони, такі як втрата оригінальних інтер'єрів і відсутність проекту будинку, можна подолати шляхом залучення експертів та грантового

фінансування, незважаючи на обмежене державне фінансування через війну. Розробка детального реставраційного проєкту з урахуванням автентичних елементів допоможе зберегти унікальність споруди. Відсутність використання та обмежена туристична інфраструктура можуть бути вирішені через створення багатофункціонального простору, який поєднуватиме туризм, освіту та громадські ініціативи, а також через співпрацю з місцевою владою для розвитку інфраструктури. Для протидії відтоку населення варто активно просувати об'єкт як туристичний і культурний центр, що стимулюватиме місцевий економічний розвиток.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Аналіз архітектурної спадщини Мошнівської громади, проведений в другому розділі, дозволив комплексно оцінити історико-культурний контекст, стан пам'яток та їхній потенціал для соціально-економічного розвитку громади. Аналіз показав, що Мошнівська громада, розташована на Черкащині, має унікальний набір архітектурних, природних і культурних ресурсів, які формують її ідентичність і створюють передумови для сталого розвитку.

Мошнівська громада, утворена в 2020 році, охоплює 14 населених пунктів із загальним населенням понад 13 тисяч осіб, із яких 35% проживають у селі Мошни – адміністративному та культурному центрі. Історичний розвиток Мошнів, починаючи з першої згадки 1494 року, сформував багате архітектурне обличчя, що включає вісім ключових пам'яток. Ці об'єкти, переважно зведені в XIX столітті, відображають європейські архітектурні впливи, асоціацію з видатними постатями, як-от Владислав Городецький і Тарас Шевченко, та економічний розквіт регіону в минулому. Проте лише Спасо-Преображенська церква має охоронний статус, що вказує на потребу підвищення охоронного статусу інших об'єктів.

Інвентаризація показала, що більшість пам'яток перебувають у задовільному стані, але потребують реставрації для збереження автентичності та функціональності. Еллінська школа перебуває в аварійному стані, що вимагає термінових заходів, тоді як Музей Тараса Шевченка є прикладом успішного збереження. Будинок лікаря, єдина збережена дерев'яна споруда Городецького, вирізняється унікальністю, але втрата інтер'єрів і відсутність використання знижують його потенціал. SWOT-аналіз Будинку лікаря підкреслив його сильні сторони, зокрема історико-культурну цінність і центральне розташування, а також можливості ревіталізації під музей чи культурний центр, що може стимулювати туризм і створення робочих місць.

Спадщина Мошнів має значний соціально-економічний потенціал. Пам'ятки, інтегровані в туристичні маршрути, такі як «Золота підкова Черкащини», сприяють розвитку внутрішнього туризму, залученню відвідувачів і створенню робочих

місць. Ревіталізація об'єктів, як-от Будинку лікаря чи Костелу, може вирішити проблему браку інфраструктури для дозвілля, підвищити соціальну згуртованість і зменшити відтік населення. Культурна самосвідомість, підкріплена асоціацією з Тарасом Шевченком і пам'ятками XIX століття, зміцнює гордість громади за свою спадщину, що є основою для формування сильної місцевої ідентичності.

Водночас громада стикається з викликами, зокрема обмеженим фінансуванням через воєнний стан, недостатньою туристичною інфраструктурою та демографічною кризою. Для реалізації потенціалу спадщини необхідні інвестиції, залучення експертів для реставрації та співпраця з місцевою та регіональною владою для розвитку інфраструктури. Ревіталізація пам'яток, адаптована до сучасних потреб, сприятиме економічному пожвавленню, створенню багатофункціональних просторів і підвищенню якості життя мешканців, забезпечуючи сталий розвиток Мошнівської громади.

РОЗДІЛ III

ТРАНСФОРМАЦІЯ БУДИНКУ ЛІКАРЯ АРХ. В. ГОРОДЕЦЬКОГО В БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР

3.1 Концепція багатофункціонального культурного центру

Трансформація Будинку лікаря, спроектованого Владиславом Городецьким у селі Мошни Черкаської області, у багатофункціональний культурний центр є стратегічним кроком для збереження унікальної архітектурної пам'ятки. Для розширення доступу до об'єкту та збільшення шансів на збереження будинок вимагає зміни первинних функцій. Це сприятиме створенню простору, що відповідатиме сучасним потребам мешканців Мошнівської громади у сфері культурного та соціального життя, і водночас підвищить туристичну привабливість громади. Цей розділ присвячений опису концепції трансформації Будинку лікаря в багатофункціональний культурний центр, який поєднує збереження історичної цінності з адаптацією до актуальних потреб громади.

Концепція трансформації базується на принципах адаптивного збереження, що передбачає пошук балансу між автентичністю об'єкта та його функціональністю, економічною доцільністю та соціальною значущістю.

Головною метою трансформації Будинку лікаря є збереження унікальної архітектурної спадщини, створюючи багатофункціональний культурний центр, який насамперед слугуватиме осередком для задоволення культурних, освітніх і соціальних потреб мешканців Мошнівської громади, сприяючи її згуртованості, розвитку спільнот та формуванню локальної ідентичності, а також підвищуватиме туристичну привабливість громади через відкриття доступу до будівлі, популяризацію історичної цінності, включення об'єкта до регіональних туристичних маршрутів, створення робочих місць, використовуючи гнучкі рішення для забезпечення функціональності простору відповідно до потреб громади.

Концепція трансформації Будинку лікаря базується на таких ключових принципах:

1. Мінімальна інтервенція та збереження автентичного вигляду будинку, зокрема його різьбленого дерев'яного фасаду, оригінальних конструктивних елементів, та елементів інтер'єру, які зберіглись.
2. Соціальна інклюзивність, безпосереднє створення простору, який відповідає культурним, освітнім і соціальним потребам громади та є доступним для всіх груп населення, включаючи людей маломобільних людей, шляхом облаштування пандусу, інклюзивної вбиральні та інших елементів універсального дизайну, сприяючи згуртованості та соціальній активності.
3. Гнучкість для трансформації приміщення центру відповідно до формату заходів та потреб аудиторії, що забезпечує універсальність простору для проведення різноманітних культурних і соціальних подій.

Функціональне призначення багатофункціонального культурного центру сформовано на основі результатів фокус групового інтерв'ю (табл. 3.1), яке проводилось під час дослідження потреб мешканців Мошнівської громади. Респонденти, зокрема, визначили бачення використання Будинку лікаря як простору, що відповідатиме їхнім соціальним, культурним і освітнім потребам. З урахуванням цього, центр поєднуватиме такі ключові функції:

1. Музей, де знаходитиметься експозиція, присвячена Владиславу Городецькому, його архітектурній спадщині, зокрема унікальності Будинку лікаря як єдиного збереженого дерев'яного творіння, а також історії села Мошни, включаючи його культурний і історичний контекст, пов'язаний із такими пам'ятками, як Спасо-Преображенська церква та парк Воронцових.
2. Громадський простір як універсальний простір для місцевих мешканців і спільнот, який можна використовувати для культурних подій (виставок, концертів, фестивалів), освітніх заходів (лекцій, майстер-класів, воркшопів), зборів громадських ініціатив, а також дозвілевих

активностей, таких як літературні вечори, що сприятиме згуртованості, розвитку молоді та популяризації культури.

3. Кав'ярня. Затишний простір для соціальної взаємодії, де відвідувачі можуть відпочити, поспілкуватися чи провести неформальні зустрічі, що поживить соціальне життя громади та створить додатковий осередок для спілкування. А також вона стане можливістю для комерцелізації приміщення.
4. Літній майданчик на відкритій прибудинковій території для проведення культурних і соціальних заходів у теплу пору року, зокрема фестивалів, ярмарків, концертів чи громадських зборів, що розширить можливості центру для залучення громади та відвідувачів.

Таблиця 3.1

Результати фокус групового інтерв'ю

Питання для учасників	Чим би ви хотіли займатись в просторі	Що потрібно щоб було у просторі для його функціонування	Як ви готові долучитись до створення простору та подальшої роботи
Відповіді учасників	<p>Проводити поетичні вечори</p> <p>Проводити вечорниці</p> <p>Співати</p> <p>Відвідувати тренінги, майстеркласи, воркшопи</p> <p>Грати в настільні ігри</p> <p>Дивитися фільми</p> <p>Проводити чайні церемонії</p> <p>Сидіти біля каміна</p> <p>Відвідувати вуличні фестивалі</p>	<p>Книгарня (книжковий стелаж з цікавими книгами)</p> <p>Проектор</p> <p>Стільці</p> <p>Вбиральня</p> <p>Кафе</p> <p>Кава машина</p> <p>Музей Городецького</p> <p>Столи</p> <p>Самовар</p> <p>Камін електричний</p> <p>Облаштований двір</p>	<p>Проводити зустрічі зі співочим гуртом</p> <p>Проводити екскурсії в музеї Городецького</p> <p>Долучатися до організації заходів</p> <p>Прийти на толоку</p> <p>Зібрати колекцію для краєзнавчого музею</p> <p>Проводити зустрічі психологічної допомоги</p>

Ці функції відображають прагнення громади створити багатофункціональний простір, який збереже історичну цінність Будинку лікаря, одночасно слугуючи осередком для соціальної, культурної та освітньої діяльності, що відповідає сучасним потребам мешківців.

3.2 Архітектурно-планувальні рішення

Трансформація Будинку лікаря у багатофункціональний культурний центр потребує архітектурно-планувальних рішень, які забезпечать збереження історичної цінності пам'ятки, її адаптацію до сучасних потреб громади та функціональну гнучкість. Архітектурно-планувальні рішення можна розділити на три основні напрямки: рішення з реставрації та збереження, функціональне зонування та просторові рішення.

Рішення з реставрації та збереження Будинку лікаря спрямовані на збереження його історичної цінності та автентичності як унікального прикладу дерев'яної архітектури кінця XIX століття, спроектованої Владиславом Городецьким. Ці заходи забезпечують фізичну стабільність будівлі, її естетичну цінність і можливість використання в сучасних умовах, що є ключовим для реалізації концепції адаптивного повторного використання. Реставрація базується на принципі мінімальної інтервенції, що дозволяє зберегти оригінальні елементи та історичний характер пам'ятки, одночасно адаптуючи її до потреб мешківців Мошнівської громади та включають на ступні заходи:

- Діагностика та консервація деревини передбачає проведення детального обстеження дерев'яних конструкцій для виявлення пошкоджень. Заміна зруйнованих елементів (балок, перекриттів, декору) із використанням деревини того ж типу (дуб або сосна, як в оригіналі) з дотриманням історичних технологій. Обробка деревини екологічними протигрибковими та протипожежними засобами, що відповідають стандартам ЮНЕСКО для дерев'яних пам'яток. [15].
- Відновлення фасаду передбачає реставрація різьбленого декору, вікон та дверей із залученням фахівців із дерев'яної архітектури. Використання

архівних матеріалів і фотографій для точного відтворення втрачених елементів.

- Зміцнення фундаменту для запобігання подальшій деформації із застосуванням сучасних технологій, які не порушують автентичність.
- Реставрація збережених елементів інтер'єру таких, як от грубки и каміни.

Функціональне зонування Будинку лікаря розроблено для реалізації функцій, визначених у розділі 3.1 на основі потреб Мошнівської громади та представлено на рисунку 3.1. Зонування є ключовим інструментом для ефективного планування простору, що дозволяє оптимізувати використання приміщень, забезпечити їхню універсальність і відповідність сучасним потребам громади.

Рисунок 3.1 Функціональне зонування

Таким чином у просторі будуть приміщення, які виконуватимуть наступні функції:

- Простір спільної дії – дві кімнати для спільної роботи, неформального навчання, культурних подій і соціального згуртування.
- Простір Городецького – дві кімнати для зустрічей, виставок, популяризації Будинку лікаря як першого в Україні простору, присвяченого архітектору Городецькому, а також для літературних вечорів.
- Простір історії громади – дві кімнати, присвячені історії Мошнівської громади та її нематеріальній спадщини. Місце для проведення вечорів української пісні.
- Простір для роботи в малих групах – кімната для засідань, робочих зустрічей, адміністративної роботи та персональних консультацій (наприклад, з психологом).
- Спільна кухня – облаштована кав'ярня для відвідувачів. У перспективі – передача в оренду, що дозволить центру використовувати ці кошти для розвитку та проведення заходів.
- Прибудинкова територія – зона для культурних та освітніх заходів у теплу пору року.

Просторові рішення спрямовані на адаптацію Будинку лікаря до сучасних потреб громади, забезпечення інклюзивності та гнучкості, а також створення комфортного та функціонального середовища. Ці рішення базуються на кресленнях і 3D-проєкції, які враховують оригінальну структуру будинку та потреби його нового функціонального призначення. Вони забезпечують доступність, безпеку та естетичну гармонію, що є необхідним для інтеграції пам'ятки в сучасне життя Мошнівської громади. Серед них, зокрема:

- Пандус для другого входу для забезпечення інклюзивності та збереження автентичності центрального фасаду. Як зазначає в кресленнях, пандус облаштовується біля другого входу (збоку або з тильної сторони будинку).

Це рішення дозволяє уникнути змін у головному фасаді, зберігаючи його історичний вигляд, і забезпечує зручний доступ для людей з інвалідністю. Пандус матиме пологий нахил і нековзке покриття, що відповідає стандартам універсального дизайну, а також інтегрується з ландшафтом літнього майданчика.

- Інклюзивна вбиральня у приміщенні будинку. Вона передбачатиме адаптовані рішення для різних категорій відвідувачів. Вбиральня матиме широкі двері, поручні, пеленальний столик. Цей підхід забезпечуватиме соціальну інклюзію, дозволяючи всім групам населення комфортно користуватися центром.
- Планування інтер'єрів з урахуванням гнучкості та збереження автентичності. Використовуються мобільні меблі для швидкої трансформації простору під різні формати заходів: виставки, лекції, збори, що відповідає принципу гнучкості. Сучасні системи освітлення з регульованою інтенсивністю створюють комфортні умови для різних активностей
- Інтеграція з літнім майданчиком для гармонійного поєднання внутрішнього простору з літнім майданчиком через окремий вхід із кав'ярні, як зазначено в кресленнях. Це дозволяє створити єдине середовище для проведення заходів, забезпечуючи плавний перехід між внутрішніми та зовнішніми зонами, що сприяє соціальній взаємодії та залученню відвідувачів.

Просторові рішення забезпечують адаптацію Будинку лікаря до сучасних стандартів доступності та комфорту, зберігаючи його історичну цінність і забезпечуючи універсальність простору для реалізації функцій культурного центру.

3.3 Соціальна та економічна доцільність проєкту

Трансформація Будинку лікаря у багатофункціональний культурний центр передбачає створення простору, який поєднує збереження архітектурної спадщини з адаптацією до сучасних потреб Мошнівської громади та потенційним підвищенням туристичної привабливості регіону.

Соціальні аспекти проєкту ґрунтуються на його відповідності потребам Мошнівської громади, висловленим під час фокус-групового інтерв'ю. Це, зокрема, створення простору для культурних, освітніх і дозвіллевих активностей. Багатофункціональний культурний центр сприятиме соціальній згуртованості, надаючи мешканцям можливість брати участь у різноманітних заходах. Громадський простір, спроектований із використанням мобільних меблів, забезпечуватиме гнучкість для проведення культурних подій: виставок, літературних вечорів, кінопоказів, освітніх заходів, зборів громадських ініціатив та зустрічей різноманітних спільнот. Цей простір залучатиме молодь, людей старшого віку та інші групи населення, сприяючи міжвіковій взаємодії та формуванню локальної ідентичності. Музей, присвячений історії Городецького, Будинку лікаря та села Мошни, підвищуватиме історичну свідомість мешканців, зміцнюючи її зв'язок із власною спадщиною. Кав'ярня, облаштована як затишний простір для неформального спілкування, створюватиме осередок для соціальних контактів, що пожвавить громадське життя. Літній майданчик, призначений для фестивалів, ярмарків і концертів у теплу пору року, розширюватиме можливості для масових заходів, залучаючи як місцевих жителів, так і гостей. Принцип соціальної інклюзивності реалізований через архітектурно-планувальні рішення, зокрема пандус, інклюзивну вбиральню, широкі проходи забезпечують доступність для маломобільних категорій людей. Ці заходи відповідають стандартам універсального дизайну та сприяють створенню безбар'єрного середовища, що дозволяє всім групам населення брати участь у діяльності центру. Так простір стане головним комунікаційним майданчиком, де мешканці та мешканки громади зможуть впливати на розвиток територіальної громади. [40].

Економічні аспекти проєкту, пов'язані з його потенціалом сприяти розвитку Мошнівської громади через створення робочих місць, залучення інвестицій і підвищення туристичної привабливості. Реставрація Будинку лікаря може бути підтримана через різноманітні міжнародні грантові програми, що передбачають фінансування для відновлення культурних пам'яток, а також для створення громадських просторів. Реалізація проєкту створить нові робочі місця, зокрема для

працівників музею, персоналу кав'ярні, організаторів заходів і технічного персоналу. Музейна зона, яка презентує спадщину Городецького та історію села, разом із літнім майданчиком для культурних подій приваблюватиме туристів, зацікавлених в архітектурній спадщині та локальній культурі, а інтеграція Будинку лікаря до регіональних туристичних маршрутів Черкаської області сприятиме притоку відвідувачів, генеруючи доходи через кав'ярню, продаж сувенірів і надання екскурсійних послуг. Гнучкість простору дозволяє оптимізувати використання приміщень для різних заходів, що підвищує економічну ефективність центру. Проєкт також має потенціал залучення грантових програм і приватних інвестицій, спрямованих на збереження культурної спадщини та розвиток сільських громад, що забезпечить його фінансову стійкість у довгостроковій перспективі. Адаптивне повторне використання Будинку лікаря є економічно виправданим, оскільки дозволяє уникнути значних витрат на нове будівництво, одночасно створюючи багатофункціональний простір із високим соціальним і економічним потенціалом.

Враховуючи вищезазначене, доцільність проєкту трансформації Будинку лікаря в багатофункціональний культурний центр можна оцінити як високу. Проєкт відповідає потребам Мошнівської громади, сприяючи соціальній згуртованості, освіті, розвитку молоді та формуванню локальної ідентичності через створення доступного й універсального простору для культурних, освітніх і дозвіллевих активностей. Економічно проєкт виправданий завдяки створенню робочих місць, залученню туристів і потенційним інвестиціям, що підтримуватимуть розвиток громади.

3.4 План реалізації та залучення ресурсів

Трансформація Будинку лікаря у селі Мошни Черкаської області в багатофункціональний культурний центр потребує чіткого плану дій для громади. Він забезпечить ефективну реалізацію проєкту та залучення необхідних ресурсів. Цей розділ пропонує план дій, сформульований як рекомендації для Мошнівської громади, що охоплює етапи реалізації проєкту і стратегії залучення фінансових,

людських і партнерських ресурсів для виконання робіт і забезпечення довгострокової стійкості центру.

Таблиця 3.2

План реалізації проєкту та залучення ресурсів

Етапи		Ресурси	
назва	ключові задачі	перелік	способи залучення
Підготовчий	Проведення експертизи стану будинку, розробка проєктної документації, отримати дозволи на проведення робіт.	Фінанси для проведення аналізу та розробки документації, фахівці та експерти з реставрації.	Міжнародні гранти, співфінансування з бюджету громади, співпраця з місцевими вишами для залучення експертів.
Реставрація	Проведення реставраційних робіт, відновлення елементів фасадів та внутрішніх елементів.	Фінанси для закупівлі матеріалів та оплати роботи, реставратори та фахівці з дерев'яної архітектури, матеріали.	Міжнародні та місцеві гранти спрямовані на збереження матеріальної спадщини, залучення місцевого бізнесу, співпраця з професійними реставраційними асоціаціями.
Адаптація	Проведення інших ремонтних робіт, облаштування простору та прибудинкової території.	Фінанси для проведення ремонтних робіт, та облаштування простору меблями та обладнанням, експозиційне наповнення, експерти зі створення виставок, історики, будівельники, волонтери.	Краудфандинг, гранти для підтримки не матеріальної спадщини та спільнот, співпраця з місцевими підприємцями, залучення волонтерів.
Запуск простору	Розробка по дієвої програми, стратегування роботи простору, організація заходів в тому числі урочистого відкриття.	Фінанси для проведення заходів та залучення експертів, персонал простору, реклама.	Краудфандинг, партнерства з культурними та мистецькими організаціями, з громадськими організаціями залучення волонтерів, співпраця з туристичними агенціями, співпраця з медіа.

Таким чином виходячи з даних таблиці можна побачити що перший етап – підготовчий. Він передбачає проведення експертизи стану Будинку лікаря, розробку проєктної документації та отримання дозволів на проведення робіт. На цьому етапі необхідно залучити сертифікованих фахівців для оцінки дерев'яних конструкцій, щоб визначити обсяг реставраційних робіт, як зазначено в розділі. Проєктна документація має бути розроблена у співпраці з архітекторами та інженерами, враховуючи історичну цінність. Особливістю є те, що об'єкт не має жодного статусу охорони, що з одного боку полегшує виконання робіт, а з іншого – створює певні ризики для збереження історично цінних елементів. Фінансування експертизи та документації можна забезпечити шляхом залучення міжнародних грантів спрямованих на збереження матеріальної спадщини, а також використати фінансування з бюджету громади. Співпраця з національними закладами вищої освіти дозволить залучити експертів на пільгових умовах. Цей етап є критичним, і його ретельна підготовка зменшить ризики затримок.

Наступним кроком варто провести реставраційні роботи, направлені на відновлення елементів фасаду та внутрішніх цінних елементів, таких як грубки та каміни. Необхідно залучити реставраторів із досвідом роботи з дерев'яними пам'ятками, які дотримуватимуться принципу мінімальної інтервенції. Ускладнює процес потреба в точному відтворенні втрачених декоративних елементів на основі архівних матеріалів, які наразі відсутні, що вимагає співпраці з істориками. Фінансування реставрації можливо забезпечити через міжнародні та місцеві гранти направлені на збереження матеріальної спадщини, наприклад, фонд «МХП-Громаді», а також залучити місцевий бізнес, який може надати цільову підтримку. Співпраця з реставраційними асоціаціями, такими як Українське товариство охорони пам'яток, забезпечить доступ до кваліфікованих фахівців. Ретельний моніторинг витрат і термінів є важливим, щоб уникнути перевищення бюджету.

Після реставрації необхідно перейти до адаптаційного етапу, який включає ремонтні роботи, облаштування внутрішнього простору та прибудинкової території. Варто облаштувати музейну зону, громадський простір, кав'ярню та літній майданчик. Для створення якісних та унікальних експозицій що

презентуватимуть спадщину Городецького та історію Мошнів, які будуть цікаві відвідувачам, є потреба у залученні експертів зі створення виставок і істориків-краєзнавців. Облаштування прибудинкової території, включаючи доріжки та зелені насадження, слід планувати з урахуванням сезонності, щоб уникнути затримок через погоду. Фінансування можна забезпечити через краудфандинг, який залучить громаду, та гранти для підтримки нематеріальної спадщини. Співпраця з місцевими підприємцями, які можуть надати меблі чи обладнання, і волонтерами для благоустрою зменшить витрати. Консультації з фахівцями з універсального дизайну є необхідними для створення інклюзивного простору.

Завершальним етапом має бути запуск простору, і його необхідно розпочинати під час попередніх етапів. Він включатиме розробку подієвої програми та стратегії роботи простору, організацію урочистого відкриття. На цьому етапі необхідно сформувати команду, до якої увійдуть адміністратори, гіді та персонал. Для створення програми важливо активно залучати мешканців громади. Також для популяризації простору треба залучити медіа ресурси різних рівнів охоплення: локальні, регіональні та національні. Фінансування заходів можна забезпечити через краудфандинг і партнерства з культурними та громадськими організаціями, які можуть надати експертів чи контент.

Для реалізації проєкту необхідно залучити ресурси, які забезпечать його виконання та стійкість. Фінансування варто отримувати через міжнародні гранти, місцеві фонди, такі як «МХП-Громаді», та краудфандинг, який підвищить залученість громади. У контексті війни державне фінансування обмежене, тому ці джерела не є пріоритетними. Людські ресурси включають реставраторів, архітекторів, істориків, будівельників і волонтерів. Необхідно провести тренінги для волонтерів, щоб забезпечити їхню ефективність у роботах з благоустрою чи організації заходів. Партнерства з культурними, мистецькими та громадськими організаціями, а також туристичними агенціями, сприятимуть подієвому наповненню та інтеграції центру до туристичних маршрутів. Варто укласти чіткі угоди з партнерами, щоб уникнути конфліктів інтересів. Матеріальні ресурси, такі

як деревина чи аудіовізуальне обладнання, необхідно закуповувати з урахуванням екологічних стандартів, перевіряючи надійність постачальників.

Для координації проекту варто створити координаційну групу з представників громади, місцевої влади, реставраційних експертів і культурних менеджерів. Необхідно проводити регулярні зустрічі та чітко розподілити обов'язки, щоб уникнути дублювання зусиль. Для довгострокової стійкості варто розробити бізнес-модель, яка поєднуватиме доходи від кав'ярні, платних заходів і туристичних послуг із грантовою підтримкою. Важливо враховувати сезонність туристичних доходів, тому необхідно створити резервний фонд для низького сезону.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 3

Розроблена концепція трансформації Будинку лікаря архітектора Городецького у селі Мошни Черкаської області в багатофункціональний культурний центр поєднує збереження архітектурної спадщини з сучасними потребами громади. Адаптивне підхід до збереження пам'ятки забезпечує створення музею, громадського простору, кав'ярні та літнього майданчика, надаючи пріоритет запитам Мошнівської громади, визначеним через фокус-групове дослідження, але залишає і туристичну функцією. Проект сприяє соціальній інклюзивності, гнучкості та культурному розвитку, відповідаючи принципам сталого розвитку.

Архітектурно-планувальні рішення передбачають реставрацію дерев'яних конструкцій і декору з мінімальною інтервенцією, а також функціональне зонування простору. Використання мобільних меблів, інклюзивних елементів, таких як пандус інклюзивні вбиральні забезпечує універсальність і доступність центру.

Соціально-економічна доцільність проекту підтверджує його високу цінність для громади. Центр сприятиме згуртованості, освіти, розвитку молоді та формуванню локальної ідентичності через культурні й освітні заходи. Економічні вигоди включають створення робочих місць, залучення туристів до регіональних маршрутів, а також потенційні інвестиції, які забезпечать фінансову стійкість.

План реалізації передбачає послідовні етапи підготовки, реставрації, адаптації та запуску. Для успішної реалізації проекту необхідно розпочати з експертизи стану будинку, розробки документації, залучаючи міжнародні гранти і співфінансування громади. Реставраційні та адаптаційні роботи можуть фінансуватися через гранти, краудфандинг і місцевий бізнес, із залученням фахівців і волонтерів. Запуск простору включає подієву програму та партнерства з культурними організаціями, туристичними агенціями й медіа. Прозорість фінансування, координаційна група та бізнес-модель із доходами від кав'ярні й заходів забезпечать довгострокову стійкість.

Проект трансформації Будинку лікаря є доцільною ініціативою, яка гармонійно поєднує збереження спадщини з соціальними й економічними вигодами для Мошнівської громади.

ВИСНОВКИ

Збереження архітектурної спадщини є ключовим завданням сучасного суспільства, що підтверджується світовим досвідом. Міжнародні практики, підкріплені стандартами ЮНЕСКО, Венеційською хартією 1964 року, демонструють, що пам'ятки архітектури не лише зберігають історичну пам'ять, але й виступають ресурсом для соціального, економічного та культурного розвитку. Успішні приклади адаптивного повторного використання, як-от ревіталізація промислових будівель у Європі чи реставрація історичних об'єктів у Азії, показують, що спадщина може слугувати каталізатором розвитку громад. В Україні, де в умовах війни агресор щодня руйнує культурні пам'ятки, питання їхнього збереження набуває особливої актуальності. Знищення об'єктів спадщини не лише завдає фізичних втрат, але й послаблює національну ідентичність. Водночас спадщина в Україні, якщо розглядати її як ресурс, має потенціал для відновлення громад, залучення інвестицій і розвитку туризму, що є особливо важливим для післявоєнної відбудови. Таким чином, збереження архітектурної спадщини в Україні стає стратегічним завданням, яке потребує інноваційних підходів, таких як адаптивне використання, для забезпечення її інтеграції в сучасне життя.

Мошнівська громада Черкаської області, що має багату історичну спадщину, є прикладом території з високим туристичним потенціалом. Наявність таких пам'яток, як Спасо-Преображенська церква, Будинок лікаря арх. В. Городецького, музей Тараса Шевченка створює передумови для розвитку громади не лише на місцевому чи регіональному, але й на національному та потенційно міжнародному рівнях. Ці об'єкти, поєднані в туристичні маршрути, можуть приваблювати відвідувачів, сприяючи економічному пожвавленню через створення робочих місць і залучення інвестицій. Однак, як показало фокус-групове дослідження, громада висловлює запит на створення простору для дозвілля та соціальної взаємодії, що є пріоритетом над виключно туристичною функцією. Цей запит став основою для вибору Будинку лікаря як об'єкта трансформації в

багатофункціональний культурний центр, що поєднує збереження спадщини з актуальними потребами мешканців.

Будинок лікаря, як важлива пам'ятка дерев'яної архітектури початку ХХ століття, потребує збереження через критичний стан конструкцій. У роботі запропоновано адаптивний метод, який уникає консервації об'єкта, натомість зберігає його цінні елементи, такі як різьблений декор фасаду, грубки та каміни, і змінює функцію для відповідності сучасним потребам. Трансформація пам'ятки в культурний центр із музеєм, громадським простором, кав'ярнею та літнім майданчиком дозволяє інтегрувати її в життя громади, забезпечуючи соціальну інклюзивність і гнучкість. Архітектурно-планувальні рішення передбачають реставрацію з мінімальною інтвенцією, використання мобільних меблів, інклюзивних елементів, таких як пандус, що відповідає принципам інклюзії та сталого розвитку.

Соціально-економічна доцільність проекту підтверджує його потенціал для Мошнівської громади. Центр сприятиме згуртованості громади, освіті, розвитку молоді та формуванню локальної ідентичності через культурні заходи, такі як лекції, виставки та воркшопи. Економічні вигоди включають створення робочих місць, залучення туристів і розвиток місцевих підприємств, зокрема через співпрацю з благодійними фондами. План реалізації, що охоплює етапи підготовки, реставрації, адаптації та запуску, пропонує залучення ресурсів через міжнародні гранти, краудфандинг, волонтерів і партнерства з культурними організаціями, туристичними агенціями та медіа. Прозорість фінансування, координаційна група та бізнес-модель із доходами від кав'ярні й заходів забезпечать стійкість центру.

Трансформація Будинку лікаря є прикладом гармонійного поєднання збереження спадщини з соціальними й економічними вигодами. Проект, що враховує потреби громади, міжнародний досвід і локальний контекст, створює модель адаптивного повторного використання, яка може бути застосована в інших сільських громадах України. У контексті війни, коли збереження культурної спадщини набуває стратегічного значення, такі ініціативи сприяють не лише відбудові, але й зміцненню національної ідентичності та сталому розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Venice Charter – Режим доступу: <https://www.icomos.org/charters-and-doctrinal-texts/>
2. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
3. Цілі сталого розвитку. – Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>
4. The Sustainable Development Goals Report 2024 – Режим доступу: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/>
5. Die «schönste Zeche» der Welt – Режим доступу: <https://www.zollverein.de/besuch-planen/was-ist-zollverein/>
6. Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen – Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/list/975>
7. About Tate – Режим доступу: <https://www.tate.org.uk/about-us>
8. AD Classics: The Tate Modern / Herzog & de Meuron – Режим доступу: https://www.archdaily.com/429700/ad-classics-the-tate-modern-herzog-and-de-meuron?ad_source=search&ad_medium=projects_tab
9. Xiamei Village – Режим доступу: <https://www.tripchinaguide.com/attraction-p295-xiamei-village.html>
10. Matthias Ripp. A Metamodel for Heritage-based Urban Development 434 – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/356186535_A_Metamodel_for_heritage-based_urban_development
11. Torgrim Sneve Guttormsen Heritage and change management / Torgrim Sneve Guttormsen? Joar Skrede// Routledge Handbook of Sustainable Heritage/ 2023 – С. 30-43
12. Alessandra Bonazza Sustainable heritage and climate change / Alessandra Bonazza // Routledge Handbook of Sustainable Heritage/ 2023 – С. 263-271

13. Scott Allan Orr Heritage data science / Scott Allan Orr// Routledge Handbook of Sustainable Heritage/ 2023 – С.484 -496
- 14.І. Прокопенко Консервація і реставрація об'єктів культурної спадщини /за ред. І. Прокопенко, М.Бевз, Р.Гуцуляк [та ін.]// Консервація і реставрація об'єктів культурної спадщини, 2022. – С. 434 – Режим доступу: <https://reherit.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Metodychnyj-posibnyk-konservatsiya-2022-1.pdf>
15. Охорона пам'яток історії та культури – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-77305>
16. Višnja Kisić Heritage research in the 21st century: departing from the useful futures of sustainable development / A Research Agenda for Heritage Planning //2021р. – С. 21-38
- 17.Н. О. Здетовецька, О. Є. Ковальська. АДАПТАЦІЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ // Теорія та практика дизайну. Вип. 27. 2023. Архітектура та будівництво, – С. 49-56
- 18.Реконструкція – реставрація - реновація. Що робити зі старими будівлями? – Режим доступу: <https://egohouse.ua/news/rekonstrukcija-restavracziya-renovacziya-shho-robiti-zi-starimi-budivlyami/>
19. High Line Overview – Режим доступу: <https://www.thehighline.org/about/>
- 20.РАМКОВА КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719#Text
- 21.15 Years of NYC's High Line: A Closer Look at Its Impact on Urban Design – Режим доступу: <https://architizer.com/blog/inspiration/stories/evolution-of-the-high-line-nyc/>
22. The New York High Line officially open – Режим доступу: <https://www.archdaily.com/24362/the-new-york-high-line-officially-open>
23. Westergas About – Режим доступу: <https://westergas.nl/en/about/>

24. Cultuurpark Westergasfabriek / Gustafson Porter + Bowman – Режим доступу:
https://www.archdaily.com/803228/cultuurpark-westergasfabriek-gustafson-porter-plus-bowman?ad_medium=gallery
25. РОЗПОРЯДЖЕННЯ Міністра культури і національної спадщини Республіки Польща від 25.08.2004 року з питань організації та способу охорони пам'яток у випадку збройного конфлікту та кризової ситуації – Режим доступу:
<https://www.icomos-ukraine.org/recent-news-en/p-recommendations-in-the-field-of-the-monuments-protection>
26. Стратегія розвитку Мошнівської територіальної громади до 2030 року – Режим доступу: <https://old.moshny.ck.ua/regulyatorna-politika/strategia-rozvitku/112489-proiekt-strategii-rozvitku-moshnvskoii-slskoi-teritorialnoii-gromadi-do-2030-roku.html>
27. Історія с. Мошни – Режим доступу: <https://old.moshny.ck.ua/storya/storya-sela/88-storya-s-moshni.html>
28. Мошни. Колекція архітектурних шедеврів – Режим доступу:
<https://ukrainaincognita.com/cherkaska-oblast/cherkaskyi-raion/moshny>
29. Культурний вимір Мошни – Режим доступу:
<https://moshny.net.ua/objects/muzej-tarasa-shevchenka/>
30. Золота підкова Черкащини – Режим доступу:
<https://cordon.com.ua/miscivist/zolota-pidkova-cherkashchyny.html>
31. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. – Режим доступу:
<https://mcsc.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyu-reiestr-nerukhomykh-pam-iatok-ukrainy/>
32. Understanding and assessing cultural significance – Режим доступу:
https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/Practice-Note_Understanding-and-assessing-cultural-significance.pdf
33. Малаков Д. В. Архітектор Городецький. Архівні розвідки / Д. В. Малаков// Роботи для Балашових / 2013р. сС. 237-254
34. Булгаков, М. В.В.Городецький – зодчий і мисливець //Вітчизна. – 2001 – С.149 -150.

35. Даниленко, О.В. Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності: навч.посібник/ О. В. Даниленко, Л. В. Іваніцька, В. Ф. Колесник – 2010. – С. 688 .
36. Страшевич, В. Черкаська спадщина Городецького // Деловой партнер. – 2005. – С.44
37. Д. Малаков Городецький. Виклик будівничого / Д. Малаков С. Кримський//. – 2008. – С. 176
38. Босенко Е.В. Аналіз характеристики цінної історичної забудови з метою виявлення ресурсного потенціалу пристосування до сучасного використання. Матеріали 71 Науково-технічної конференції. Харків, ХДТУБА, 15–17 березня 2016 р. / відп. за вип. : Д.Ф. Гончаренко.
39. Вечерський В. В. Городецький, Владислав Владиславович // Велика українська енциклопедія. – Режим доступу: [https://vue.gov.ua/Городецький, Владислав Владиславович](https://vue.gov.ua/Городецький,ВладиславВладиславович)
40. Macdonald Susan, Cheong Caroline. The Role of Public-Private Partnership and the Third Sector in Conservation of Heritage Buildings, Sites, and Historic Urban Areas. Research Report. The Getty Conservation Institute. LA, 2014. P. 32

